Transcriptie interview mevr. M.C. van Houten-de Vos op 1 september 2017

Tijdsduiding interview/inhoudsopgave

00.56 geboorte, wonen en gezinssamenstelling

8.10 hongerwinter, geboorte jongste broertje

12.21 eten tijdens de hongerwinter

16.24 tabaksplanten

23.13 inval Duitsers op woonadres

26.35 zelfgebouwd apparaat om tabaksbladen tot shag te draaien

28.09 razzia Duitsers in fabriek vader

30.20 school tijdens de oorlog

32.57 Huize Bruyns op het Rapenburg

34.42 plannen spoorbrug Haagweg

36.24 fiets zonder banden

38.24 melk halen bij de boeren in Zoeterwoude

40.51 familiecontacten tijdens de oorlog

46.06 grondlegger Leidse Sleuteltjes

48.07 Joodse kinderen uit de klas gehaald

49.28 reünie lagere school

50.28 bevrijding

50.40 Zweeds wittebrood

53.45 eten op de bon/wat te koop?

56.25 kolen jatten van de Duitsers/rangeerterrein

58.15 ei gestolen

1.0.4 aansterken zusje in Zweden

1.04 blauwe mazelen

1.05 bloedworst van de Canadezen

1.07 bombardementen op Leiden

1.14 informatie in de oorlog: radio en communistische krantjes

1.18 direct na de oorlog: avondschool en werk

1.22 kamperen; man leren kennen

1.26 het gezin na de oorlog

1.28 voedsel halen in de oorlog

1.32 reünie lagere school

1.35 opvoeding

1.37 verhuizingen en eigen kinderen

1.38 verhuizen naar de Merenwijk

1.45 de ouderdom komt met gebreken

1.50 ontslag na huwelijk + opleiding II + baantjes + Merenwijk II

1.58 kamperen in het buitenland

2.02 werken bij de LOI

2.06 hobbies en andere activiteiten (Concordia, ook Brunhilde)

2.08 invloed oorlog op zelf opvoeden

2.11 afsluiting

I-2: Om te beginnen wou ik graag even uw volledige naam.

G: Margareta Carolina de Vos.

I-2: Getrouwd met...

G: [Abraham] Van Houten.

I-2: En uw geboortedatum is...?

G: 4-6-‘31.

I-2: Kunt u vertellen waar u geboren bent?

G: Waar ik geboren ben...? In de Musschenbroekstraat. Maar die bestaat niet meer.[Jawel]

I-1: Waar was dat ergens?

G: Dat was hier aan de Haarlemmertrekvaart, waar vroeger dat ouwe kasteel [Groenoord, van Floris Verster] heeft gestaan. Aan het eind van de Haarlemmertrekvaart [=Haarlemmerweg]. Toen er later de Willem de Zwijgerlaan doorheen ging, is het allemaal afgebroken. Daar in de Musschenbroekstraat ben ik geboren. We hebben daar niet zo lang gewoond. Toen zijn we naar de Haagweg gegaan. En daar heb ik tot aan mijn trouwen gewoond.

I-2: En daar aan de Musschenbroekstraat... Herinnert u zich daar nog iets van?

G: Nee, nee. Ik was nog maar een paar maanden...

I-2: ... toen u ging verhuizen?

G: Ja. Nee, dat is kort geweest.

I-2: En de reden dat u ging verhuizen was dat de huizen werden afgebroken?

G: Nee, nee, want dat is in 1931 geweest. Nee, ik weet niet waarvoor mijn moeder verhuisd is. Ik was baby, dus zal ze dat mij niet verteld hebben.

I-2: En toen de Haagweg, waar woonde u ongeveer, ter hoogte van...?

G: Ik heb in de Van Lennepstraat gewoond, daar heb ik eerst op nummer... 13a geloof ik, gewoond en toen zijn we naar nummer 7 gegaan. En daar heb ik altijd gewoond.

I-2: In uw jeugd, tot en met het trouwen...

G: Tot het trouwen. In ‘55.

I-2: En samen, hoe was het gezin samengesteld?

G: Ik had één broer, nee, twee broertjes en één zusje. Vier kinderen.

I-2: Met de ouders.

G: Met de ouders.

I-1: Ze zijn toch wel regelmatig verhuisd, dat gezin. Weet u waarom - gingen ze dan groter wonen?

G: Dat was vroeger toch, als je die oude stambomen ziet, ze gingen soms om de paar maanden verhuizen. Naar een goedkoper huis, of ze kregen van de huisbaas trapbekleding in het huis of zo. Waar we dus gewoond hebben, 13a, was maar een bovenhuisje en toen gingen we naar een benedenhuisje. Dat zal wel een reden geweest zijn. En weer een tuin erbij, dus...

I-2: En waren dat huurhuizen?

G: Ja, dat waren allemaal huurhuizen.

I-2: En dat ging van woningbouwverenigingen?

G: Ik denk 'Ons Belang', als ik me goed kan herinneren.

I-2: En uw plek in het gezin?

G: Ik was de oudste.

I-2: En zat er veel leeftijdsverschil?

G: Vier jaar. Ik was in '31 geboren, mijn broer in ... '37, mijn zusje in april '39... ik weet het niet meer, ik ben ook af en toe wat kwijt hoor. Paul was van '36... Ik ben van '31, Paul was van '36, nee, van '35 natuurlijk. En mijn zusje [Jacoba] van '39 en mijn broertje [Johannes, Hans], die kwam wat later, in '44, in de hongerwinter is die geboren.

I-2: In de oorlog?

G: Ja.

I-2: Dus er zat behoorlijk wat leeftijdsverschil tussen... Vier jaar tussen die drie en zes jaar tussen die laatste. En had u daardoor ook nog een rol in... niet het mee-opvoeden...?

G: Ja, heel veel. Ik heb heel veel thuis gedaan. En mijn moeder, die is een tijd ziek geweest en is ook jong gestorven hoor [Jacoba de Vos-Bodijn, geb. 1-11-1906 als dochter van Daniel Bodijn, stoelenmatter, en Hester le Nobel, overl. 27-3-1957]. Maar toen was ik alweer getrouwd. Ja, ik ben veel thuis geweest en mijn moeder wilde dat ik thuis was en mijn vader wilde dat ik naar school ging. Het waren een beetje... twee verschillende soorten mensen, waren het eigenlijk.

I-1: Wat deed uw vader, wat voor beroep had hij?

G: Mijn vader, die werkte op de Grofsmederij. Hij was fijnmetaaldraaier. [Paulus de Vos, geb. 26-2-1904 als zoon van Johannes de Vos, smid en scheepmaker, en Margrietha Carolina Bergman, overl. 15-2-1968. P. de Vos en J. Bodijn trouwden 2-7-1930 te Leiden; hij hertrouwde W.C. Galjaard]

I-2: Een groot bedrijf?

G: Ja, dat is een heel groot bedrijf geweest in Leiden. Hij was gespecialiseerd in het draaien van bepaalde machineonderdelen. Dus...

We maken opmerkingen over het weer: het regen en hagelt ineens fel.

I-2: En had uw moeder een betaalde baan?

G: Néé. Dat was toen niet. Geen betaalde baan.

I-2: En voor haar trouwen?

G: Voor haar trouwen heeft ze gewerkt... in een wolspinnerij.

I-1: In de stad?

G: Ja, ze vertelde daar nooit zoveel over. Ja, je vroeg d'r ook niet naar. Kinderen weten tegenwoordig veel meer van mijn afkomst en wat er gebeurde dan wij. Wij dorsten nooit wat te vragen. Dat was toen niet zo.

I-2: En u vertelde... uw moeder wilde liever dat u thuis bleef en uw vader wilde dat u door ging leren...

G: Bij mijn vader... dat was begin 1900... die gingen allemaal naar school en als ze wat ouder waren gingen ze naar de avondschool. Dat moest allemaal van mijn oma. Maar bij mijn moeder was dat niet zo. Daar gingen de kinderen ook vroeg de deur uit. En bij mijn vader zijn ze allemaal lang thuis gebleven, tot ze trouwden. Dat was echt een heel verschil.

I-1: En wie heeft er gewonnen, uw vader of uw moeder?

G: Beiden. De een wilde... Het was een goed huwelijk hoor, dat wel. Maar mijn vader had andere ideeën als mijn moeder.

I-2: En had u zelf daar nog inbrengen in?

G: Nee. *(Hierna praat iedereen even door elkaar heen.)*. En ik vond het ook wel fijn. Ik had twee kleine broertjes en een zusje en daar heb ik altijd goed... daar ben ik lange tijd mee omgegaan, natuurlijk. Dat moest wel. En mijn broertje is in de hongerwinter geboren, in november ‘44, nou, dat was vreselijk. Die is geboren bij zo'n heel klein arbuusje van... Die had mijn moeder... die had ze van mijn oom gekregen, met zo'n klein fietslampje d'r in. Daar is ze bij bevallen. Dat kan je je niet voorstellen. Nee, dat was...

I-2: Thuis?

G: Thuis.

I-2: Met hulp?

G: Ja, d'r was wel een dokter bij. De dokter is wel geweest. Maar het was wel op een zondagmiddag; dat was een vreemde tijd natuurlijk ook. Dat was een beetje... Zondag was het rustdag...

I-2: En toen kwam uw broertje?

G: Ja.

I-1: Zo'n kind trekt zich daar natuurlijk niks van aan!

G: Nee. Hij is in de ergste tijd geboren.

I-2: Midden in de winter ook...

G: Ja, hij is op 19 november geboren. Hartstikke koud. Sneeuw was d'r. Het vroor wel. Ja.

I-2: En toen had je... toen moest de dokter gehaald worden?

G: Nou, dan ging mijn vader bij de kruidenier in de straat, ging die even vragen of die op wilde bellen dat de dokter moest komen, want zelf had je geen telefoon. Dus toen kwam de dokter en toen is Hans geboren.

I-2: En dat was een dokter uit Leiden?

G: Ja, dat neem ik aan.

I-2: En had die nog een vervoermiddel of moest ie...?

G: Nou, ik weet van onze huisarts, die had een fiets. Die was altijd op de fiets. Dus die zal toen ook wel op de fiets geweest zijn... Nee, dat weet ik gewoon niet. Ik weet wel... d'r was spanning in huis natuurlijk. Alles is donker. D'r is geen gas, d'r is geen licht, d'r is niks. Want vrij lang hebben we nog licht gehad. Maar een week voor Hans geboren werd, ging ook bij ons het licht uit. Want de Leonardusschool, daar zaten de Duitse officieren. En daar bleef dus licht branden. En toen had die wijk daarachter... die kreeg ook licht. Hoe dat precies ging weet ik ook niet, maar dat wijkje daar had nog net elektriciteit. Maar je had niet anders dan een klein lampje. Je moest verduisteren, dus je mócht ook geen licht. Dus dat was allemaal gordijnen voor de ramen.

I-2: Alles afdekken...

G: Alles met kranten beplakt en zo. Want als ze wat zagen, dan kwamen de Duitsers.

I-2: En was het nog een beetje feestelijk, ondanks dat...?

G: Nee, het was een ellende. Je had geen eten. En die twee andere kleine kinderen staan d'r naast. Mijn zusje was toen... ‘44 min ‘39 is vijf jaar. Vijf en een half jaar. Mijn zusje was heel tenger. Die kinderen hadden ook honger en wij, eigenlijk hadden wij... Ik was de enige die haar altijd maar troostte, want ik heb gewoon... Ja, ik heb wel honger gehad maar *(onverstaanbaar)*... Mijn vader had een kacheltje gemaakt, een bonka [=Wonka-kookapparaat, wonder-kacheltje]. Als je wel eens oude plaatjes ziet, zo'n rond kacheltje, en met zo'n rond ding erin, met luchtgaatjes erin, en daar deed je dan wat takken in. En dan kon je daar een pannetje op zetten om wat te koken. Nee, het was heel erg. Juist in die periode was het 't ergste. Je kon ook nergens hout halen want alles... alle bomen waren al gekapt. Nee, dat was een hele nare tijd.

I-1: Kunt u zich herinneren wat u dan wel at? Waren dat de bekende bloembollen en zo?

G: Ja, bloembollen en suikerbieten. En.. mijn vader kreeg nog wel.. Mijn vader werkte op de Grofsmederij *(onverstaanbaar)* en daarnaast was de Meelfabriek. En in de Meelfabriek, daar waren Duitsers, die altijd met boten langs kwamen. En daar werd de tarwe, die kwam door die grote slangen in die boten gespoten. En dan hadden ze een afspraak met de mensen die daar werkten. Dan waren die boten vol en dan trokken ze de sluizen dicht. En dan bleef er altijd wat in zitten. En de mensen die bij de Grof werkten, die gingen dan 's avonds als het donker was, dan gingen ze daarheen met een bootje en dan gooiden ze die open en dan hadden ze wel eens een zak tarwe. En mijn vader

en zijn collega's, die maakten weer kacheltjes voor de mensen die daar werkten. Dat ging allemaal stiekem.

I-2: En zo zorgde je voor elkaar?

G: Ja.

I-2: Sorry dat ik u onderbreek, maar die suikerbieten en bloembollen, die moesten jullie dan ergens op het land gaan halen?

G: Dat weet ik niet.

I-2: Of deed je dat in je achtertuin?

G: Nee, nee, nee... Waar haalde je die dingen...? Dat weet ik niet. Suikerbieten wel, die kon je kopen. Daar kwam m'n vader af en toe wel mee thuis, maar hoe die aan bloembollen kwam, wist ik niet.

I-2: Hoe smaakt dat, een bloembol?

G: Die hoekjes, die haal je d'r af, en die hebben een pennetje en die hou je in het vuur, net zoals je...

I-1: Een soort roosteren...?

G: Ja, dan roosterde je die in het kacheltje.

I-2: En als u de smaak zou moeten omschrijven, zou u dat...?

G: Je zou het nou niet moeten voorschotelen. En suikerbieten, daar werd je zo hees van, je keel werd helemaal rauw. En dan dronk je maar een beetje water. Als er water was. En dan... dat was het.

I-2: U zegt 'als er water was'; dat werd ook afgesloten?

G: Ja, je had niet de hele dag water. Soms werd de watertoevoer afgesloten.

I-2: Was dat om mensen onder de duim te houden?

G: Misschien om te bezuinigen, er was niet meer. En gas ook. Misschien had je 's avonds een uurtje gas. En dan was het er niet meer.

I-1: En dan moest je maar afwachten wanneer het er was?

G: Nou, meestal werd het wel aangegeven. Dan kon je van 6 tot 7 koken, als je wat te koken had. Verder was het er niet. 't Is ook niet zo lang geweest; het was echt die novembermaand, en december en januari. En toen werd het weer een beetje beter, dat is dan ook weer belangrijk natuurlijk. Dat je het niet zo koud had. Ik weet nog dat we met mijn broer en mijn zusje in de kamer geslapen hebben omdat het te koud was in de slaapkamers. Dat mijn moeder bedden, matrassen, in de kamer gelegd had en daar sliepen wij op. 't Is niet zo vaak geweest, maar het is wel gebeurd.

I-2: Maar het is wel iets dat u zich herinnert.

G: Ik weet het niet, het zijn allemaal flitsen.... Soms zit je eraan te denken en dan denk je: o ja, dat was het en dat was het. Maar...

I-2: Komt het nog vaak terug?

G: Ja, dat... Wat wij ook meegemaakt hebben... Mijn vader had tabaksplanten gezet in de tuin. Er groeide bij ons in de tuin niks, want mijn vader was helemaal geen tuinman. En mijn moeder ook niet. Wat er opkwam was altijd leuk, maar toen had mijn vader wat tabaksplantjes gekregen, van wie weet ik niet, en die groeiden. Zó hoog stonden die tabaksplanten. *(onverstaanbaar)*. En mijn oom, die werkte op de gasfabriek en die zei: je moet de bladeren eraf halen en dan droog ik ze hier in de ketels. Dat deed mijn oom dan weer. Maar dan had je van die bladeren van tabak, maar je had er nog geen shag van.

I-1: Ja, want er moest nog iets bij, een soort...

G: Ja, aroma.... Waar dejen ze dat dan mee...? Ze hadden daar wel iets voor, dat weet ik niet precies meer, maar ik weet wel: mijn vader had een machine gemaakt. En dat is 'n... ik zie dat ding nog zó voor me, het was net een snijbonenmolen. Het was zó groot, het had twee platen van hout, met een ijzeren buis ertussen. En dan had hier een ding wat draaide, dat had hij op de fabriek gemaakt, en hier een mesje. En dan maakt mijn moeder allemaal rolletjes van die bladeren, een stel bladeren op mekaar, wat voeg d'r tussen en dan maar snijen. Ik heb vreselijk gelachen. Dat was hartstikke goed. Dan hadden we tabak en mijn vader rookte zelf niet en dan was er weer geld en daar konden we appels van kopen. Want in de straat daarachter, in *(onverstaanbaar)*, daar had je weer iemand die altijd appelen kreeg en dan hadden we weer appels.

I-2: Je wordt heel vindingrijk.

G: En dan had je Bauke van Atte, uit de Ten Katestraat, die had... die was bakker en dan kon je een broodje kopen voor honderd gulden.

I-2: Honderd gulden?

G: Ja.

I-2: Onvoorstelbaar.

G: Dat waren een stelletje handelaren. En hoe die daar aan kwam, dat weet ik ook niet. Die werkte voor de Duitsers, dus dan hadden ze wel wat en dan ging je een broodje halen. Geld hadden we eigenlijk genoeg. Mijn vader... Mijn broertje heeft het eigenlijk gedaan. Papiertje op het raam gedaan: Wij snijden tabak. Want iedereen had... mensen met een tuin hadden tabaksbladeren. Maar niemand kon het zo mooi snijden als mijn vader. En toen op een gegeven moment stopte d'r een auto voor de deur met een hele grote luchtballon d'r op. Dat was een NSB'er, dat was Sanders, van de Haagweg. En dat was een perzikkwekerij. En die had een hele grote tuin, daar achter de Haagweg. 't Is nu allemaal weg daar, voetbalvelden, waar heel vroeger de voetbalvelden waren. Een heel klein straatje was dat. En daar woonde een NSB'er, en die man die kwam bij ons. Wij wisten dat het een NSB'er was; hoe, dat weet ik ook niet meer. Maar het was een NSB'er, en hij zei: "Ik heb gehoord..."; hoe die dat gehoord had, wist ik ook niet, maar het stond bij ons op het raam en die man die woonde achter op de Haagweg. En hij zei: "Ik heb wat bladeren staan. Kunt u die voor me snijen? Kunt u dat?" Mijn vader liet zien hoe we dat dejen en hij zei: "Dat is hartstikke mooi, want ik heb een grote hoeveelheid". Toen zei mijn vader: "Nou ja, ik wil het proberen". Enne, mijn moeder had de pest in, want het was een NSB'er. Die werkte ook helemaal niet zo mee, maar was die ook zwaar zwanger,

want het was begin november en (lacht), toen kwam die met zo'n Philipsdoos. En toen zei ze: “Ooooh, moet dat allemaal gebeuren?” Helemaal vol met bladeren. Allemaal netjes op stapels gelegd. Die man was weg, en mijn vader zei: “Daar kunnen we lekker wat aan verdienen en brood halen, en wat kopen”. Maar mijn moeder was zwanger, en het was echt een werk hoor, want je moest een aantal bladen nemen, een rolletje maken en dan vochtig maken en die lieten ze dan een dag liggen met een doek d'r overheen. Maar goed, mijn moeder heeft, tot de laatste dag dat ze een kind kreeg, shag staan snijen. Maar bij ons kwamen nogal veel ondergrondsen. In de gemeentehuizen [de huizen van de gemeentelijke woningstichting], daar woonden toen nogal veel communisten. Dus die hadden allemaal van die communistische blaadjes en die gooiden ze ook vaak bij ons in de bus. Daar heb ik ook een heel verhaal over. Maar die jongens kwamen vaak, als de deur open stond, kwamen ze effe binnen, want die zaten allemaal ondergedoken, en dan hadden ze een doosje meegenomen, en dan kregen ze een beetje shag uit die hoeveelheid. Want het was wel gewogen toen ie het bracht, maar er was ook een beetje water bij gedaan *(lacht)*. Oh, we hebben vreselijk gelachen. Op het laatste kwamen er elke keer mannen binnen en dan kregen ze een klein beetje shag, en de een nam een broodje mee en de ander nam weer wat anders mee, die weer wat hadden. En er waren mensen die niks hadden, dus dan bracht mijn moeder daar weer een beetje heen, zodat die mensen ook wat hadden. Dat was heel leuk. En, even voor dat geval, voordat ze daarmee bezig waren, toen was er een keer op een avond, toen was er een inval bij ons. Want mijn oom was gevlucht. Die was gevangengenomen, maar die was gevlucht. En toen lagen wij 's avonds in bed. En toen kwam de Grüne Polizei, die kwam binnen. En m'n moeder, die ging... m'n vader was als de dood, die was altijd zo bang, maar m'n moeder niet, die ging naar de deur toe. “Ja, wat moeten jullie?” “Opendoen die deur, anders schieten we ze open.” Ja, ze waren zwaar bewapend. De kinderen lagen daar in bed, kinderen d'r uit. We hadden een hal in het midden. Eerst de gang en dan de hal in het midden. Ze haalde de kleinste d'r uit, mijn zusje, en ze had een dikke buik natuurlijk. Nou, waar mijn oom was. Nou, mijn oom was er niet. “Ik heb 'm in geen jaar gezien, dus ik weet niet waar die is.” Het hele huis werd onderzocht. Dus wij stonden in die hal en ik weet nog dat er ondergrondse blaadjes in die gang lagen. Een stuk of vier, vijf, met een touwtje d'r omheen. Ze zagen niet dat dat bij ons binnen lag, want ze liepen alleen met zaklantaarns; we hadden immers geen licht. Dus mijn moeder stond te beven in de gang. Die hoorde het, en die bleef maar in de gang staan en die zei tegen mijn vader, die was uit zijn bed gekomen: “Laat ze maar in de keuken kijken, er is hier niemand”. Maar ze bleef steeds voor de deur staan van die gang. En toen op een gegeven moment gingen ze maar weg; toen gingen ze ergens anders kijken, want we moesten het adres van de hele familie ook geven. En mijn moeder loopt voor ze uit de gang in en gaat op die blaadjes staan. Ze had gelukkig een lange nachtpon aan en met die blaadjes onder d'r voeten heeft ze staan beven van de kou en van de zenuwen. En toen zijn ze weggegaan. En toen heeft m'n moeder staan (onverstaanbaar), toen heb ik mijn moeder horen vloeken. Die was zo woedend dat ze die in de bus hadden gedaan. De andere dag is ze naar hun toe gegaan, maar ja. Die hadden niks gezien, want het was donker. De afspraak was: ze brachten altijd een paar blaadjes bij ons en die bracht mijn moeder dan weer verder. Dat was echt... dat was zo eng allemaal.

I-2: En dat weet u ook allemaal nog echt...?

G: Ja, dat staat gegrift. En toen konden we eigenlijk allemaal weer naar bed. Maar mijn zusje huilen, mijn broertje huilen, mijn moeder in de zenuwen, mijn vader over zijn toeren heen. En dan kroop je allemaal maar weer bij elkaar.

I-2: Bij elkaar, voor de kou?

G: Ja, het was hartstikke koud; je had geen verwarming ook, natuurlijk.

I-2: En zij had een tijd op die gang gestaan...

G: Je had een trui aan, want nachtkleding had je niet meer. 't Was op.

I-2: En dat apparaatje dat uw vader had gemaakt om sjekkies te draaien, dat had ie zelf ontworpen en zelf gemaakt?

G: Ik weet niet waar die gebleven is; dat vind ik zo jammer, dat we die niet bewaard hebben. Waar het naartoe gegaan is, weet ik niet. Het waren gewoon twee platen. Nee, het was ijzer, op een plaat op de grond. Daar stonden twee, hoe zal ik dat nou zeggen, standaardjes op met een buis d'r tussen. Aan die kant was een ronde draaiknop, en een knop die in die pijp opschoof, en aan de andere kant zat een mesje.

I-2: Is het meteen na de oorlog verdwenen?

G: Ik weet het niet. Ik heb het er wel eens met mijn broer over gehad: weet jij misschien waar dat naartoe is gegaan? Hij dacht dat een kennis het misschien meegenomen had, maar... ik weet niet.

I-2: En d'r is ook geen foto van?

G: Nee, nee, foto's mocht je helemaal niet nemen in de oorlog. Ja, we hadden wel een fototoestel, maar foto's zijn d'r niet van genomen. Dat vind ik wel jammer, dat we die niet hebben gehad, want het was echt een kunststukje. En dat had mijn vader zelf ontworpen.

I-2: En kon uw vader al die tijd wel doorwerken?

G: Nee, hij is... Op een gegeven moment is er een razzia geweest op de zaak en toen werd een groot gedeelte van de mensen opgepakt en naar Duitsland. En toen hoorde mijn moeder... dat ging allemaal heel vlug, via via, want bij ons in de buurt woonde iemand, die was thuisgekomen, die was weggestuurd, en die kwam gelijk bij mijn moeder om te zeggen dat mijn vader nog op zijn werk was en dat daar een razzia was en dat ie waarschijnlijk niet... Hij was teruggekomen, hij moest naar Duitsland. Hij moest naar huis en 's anderendaags moest hij opkomen, hij moest naar Duitsland.

I-1: De Arbeitseinsatz noemden ze dat.

G: Mijn vader mocht blijven. Mijn vader was eigenlijk specialist in wat daar gemaakt werd, en dat werd ook voor de Duitsers gemaakt. En hij werkte samen met zijn neef. Ze heetten alle twee hetzelfde en mijn vader had vroege dienst en mijn ome Teun had late dienst. En die stonden achter één machine en daar konden alleen hun achter staan. Hij mocht blijven. En toen hoorde mijn moeder... 's avonds kwam die thuis en hij zei: “Ik hoef niet naar Duitsland”. En toen was ie hartstikke blij dat ie niet weg hoefde, want die ander is niet meer teruggekomen, die meneer Van Vliet. Die is toen in Duitsland... bij een fabriekje waar bommen werden gemaakt, moest ie werken. En die is niet meer teruggekomen. Nee, maar dat... Het was echt een angstige tijd hoor. Er was een gaarkeuken, eten kreeg je van de gaarkeukens.

I-2: Die laatste winter?

G: Ja.

I-1: Hoe oud was u gedurende de oorlog?

G: Ik was in ‘31 geboren, dus ik was negen toen de oorlog uitbrak, nog geen negen was ik.

I-1: Dus van bijna negen tot bijna veertien was u?

G: Ja.

I-2: En toen zat u waarschijnlijk nog wel op school?

G: Ik heb nog gekeken, maar ik heb helemaal geen foto’s meer. Alleen een foto van toen een school geopend werd. Dat is Rijnsburgersingelschool. Ik was niet katholiek en bij ons in de buurt was alleen een katholieke school en een christelijke school. En ik moest naar een openbare school. Dus ik ging naar de Rijnsburgersingelschool. Die werd toen pas geopend; het was een nieuwe school, waar het Schuttersveld geweest is. Dat was in... (stilte)

I-1: Vóór de oorlog?

G: Ja, voor de oorlog. Het was in ‘38. En in ‘39 moesten we eruit. Toen gingen de Nederlandse militairen erin. Wat je had het Schuttersveld, dat was het exercitieterrein. Dat was een heel groot terrein en daar oefenden de Nederlandse militairen toen de mobilisatie uitgebroken was. Toen moesten wij eruit; toen zijn we gaan zwerven. Beneden was ook een school en die zijn naar de Paul Krugerstraat gegaan en onze school ging naar de Boommarkt en de Aalmarkt. De Boommarkt was echt... dat was een oude school, met houten trappen. Een herrie altijd. Alles was daar van hout. Daar zijn we een tijdje geweest en toen zijn we.... een paar klassen zaten op de Aalmarktschool. Ik meen de hoogste klas en de laagste klassen zaten op de Boommarkt en ik meen dat ze ook nog een klas gehad hebben op het Rapenburg, in Huize Bruyns. (lacht) Dat zegt jullie ook niks.

I-1: Wat was Huize Bruyns?

G: Een heel groot luxe huis op het Rapenburg [Maison Bruyns, een eersteklas restaurant, was van 1919 tot 1950 gevestigd in Rapenburg 8], en daar zaten boven Duitse officieren. En toen kregen we ook nog les in Duits. Ik geloof dat ik in de derde of vierde klas zat. Flauwekul natuurlijk, want we konden niet eens goed Nederlands. En dat werd gegeven door een Duitse militair. Tot onze hoofdonderwijzer, meneer [J.] Voorwinden, die zei dat dat niet nodig was, dat ie liever Nederlands gaf omdat de kinderen Nederlands spraken. En dat er geen behoefte was... Dat was al heel erg lef hoor, om dat te zeggen. Maar dat begreep ie ook wel. Toen hadden we die klas... ik denk dat dat huize Bruyns geweest is. Daar hebben ze een tijdje gezeten, en toen... de hele oorlog hebben we gezwalkt van de ene kant naar de andere kant.

I-2: Ging u lopend naar school?

G: Ja, ik ging lopend naar school.

I-2: Dat waren best enden dan?

G: Ja, en je moest vier maal door spoorbomen. Om 9 uur naar school, om 12 uur naar huis, om 2 uur naar school en om 4 uur weer naar huis. En je moest altijd voor de spoorbomen wachten. En in het

begin toen ik naar school was, stonden er stukken in de krant, die heb mijn vader heel lang nog bewaard, dat de spoorlijn omhoog zou gaan.

I-1: Een soort spoorbrug?

G: Ja, maar dat kon toen niet, omdat de vissers, de boten, naar Katwijk moesten komen. Dat kon dus niet met die stellage eronder. En elke keer kwamen ze erop terug dat die omhoog moest en nou is ie nog niet omhoog.

I-2: Dat is nu het lijntje naar...

G: Utrecht.

I-2: Toen ook al?

G: Ja, de trein naar Utrecht. Ja, ja. Daar deed je wel een halve dag over hoor.

I-2: Reden die treinen de hele oorlog?

G: Jaaa... D'r zijn... Je mocht niet zomaar in de trein, want je moest altijd je pas hebben, een Ausweis om met de treinen te gaan. Maar ik weet niet wie... ik heb zelf niet gereisd met de trein. Ja, wel eens een keer, maar dat was veel eerder. Maar op het laatst, dat weet ik niet meer. Je moest wel een bewijs hebben; niet iedereen mocht reizen. En dat kreeg je natuurlijk alleen maar als je voor de Duitsers werkte.

(kort door elkaar gepraat)

G: En dat kreeg je niet zomaar. Die trein was er altijd al, maar in die tijd dat ik naar school ging heb ik altijd moeten lopen. We hadden geen fiets. Later wel, na de oorlog wel, maar in de oorlog had je geen fiets. Als je een fiets had... Ja, ik had wel een fiets, want ik ging melk halen, maar geen banden d'r om.

I-2: Houten banden?

G: Ja. Want toen mijn broertje geboren was, in november ‘44, ging ik elke dag naar Zoeterwou, melk halen.

I-2: Lopend dus...

G: Nee, op die fiets met zonder banden. En dan ging ik van huis af de Haagwegbrug over, spoorbomen over, Witte Singel, Herenstraat, Zoeterwoudseweg, de brug over naar de Vrouwenweg, de Vrouwenweg helemaal af, de volgende weg af, en dan helemaal langs het Watertje... Daar ging ik melk halen.

I-2: Waar hield Leiden toen op?

G: Bij de Vrouwenbrug. Je ging de Herenstraat af en dan over de Zoeterwoudseweg, maar dat was toen allemaal land. Waar Sanders nu zit [hoek Zoeterwoudseweg-5 Meilaan], en de Druivenstraat, dat was allemaal land. Dat waren volkstuinen. En dan reed je een eindje door en dan kwam je bij de Vrouwenbrug, nu staat nog dat restaurant aan de andere kant.

I-2: Cronesteyn?

G: Ja. En dan moest je de hele Vrouwenweg af, tot het eind, bij het klooster, en dan moest je de hoek om en dat kwam je op de Noordbuurtseweg...

I-2: En nam je dan een kan mee, of een pannetje...?

G: Flessen. Flessen hadden we. En dan nam ik flessen mee, en dan kwam ik bij een boerderij. En dan mocht je erin of je mocht er niet in. Als er al mensen binnen waren, mocht je er niet in en dan ging je naar de volgende. En dan haalde je een liter melk, of twee liter als je geluk had. Mijn broertje had geen borstvoeding van m'n moeder natuurlijk, die had ze niet. En dan vond ik altijd zo zonde, want die melk, die was heel dik, het was volle melk natuurlijk, en dan deed ze er een heleboel water bij voor hem zodat hij in elk geval te eten had. En voor mijn zusje een beetje om pap van te maken van graan of wat ook. Ik ging elke dag. Ik ging ook wel eens met iemand die bij ons in de buurt woonde, een meneer, die ging ook wel eens. Die was gehandicapt, die had een vrijstelling, die hoefde niet naar Duitsland. Dus die kon wel mee. En dan... eh... Maar op een gegeven moment durfde die niet zo goed meer. We waren op Ouwejaarsdag, met een broek van mijn vader (lacht), want het was stervenskoud, een broek van m'n vader over me aangetrokken en op de fiets naar Zoeterwou gefietst. En ik was toen 13, 14 jaar.

I-2: En die meneer, die durfde niet meer?

G: Die mocht niet van zijn moeder. Die was bij... dat was een vrijgezel, die woonde nog bij zijn vader en moeder, woonde die in. Die ging toen niet. Maar ik heb toen heel veel heen en weer gefietst. Elke dag, om melk te halen.

I-2: Goed om conditie van te krijgen!

G: Ja, ik heb toen heel wat afgefietst. Het was een end hoor, door de regen, en natuurlijk altijd in het donker rijden.

I-2: En die banden...

G: Mijn vader had van die stangen eromheen gemaakt, dat je toch een beetje... Maar op een gegeven moment waren die ook op. En dan fietste je op die ijzeren wielen.

I-2: En u vertelde over een oom die hetzelfde heette als uw vader... De familie van uw ouders, woonde die ook in de buurt?

G: Nee, mijn grootmoeder woonde op de Haarlemmertrekvaart, helemaal vooraan [nr. 8], naast [J.C.] Van der Wiel, een fietsenwinkel [Haarlemmerweg 7]. Daar woonden m'n oma en m'n tante. Je kwam daar niet, want het was te ver weg. Mijn moeder had drie kleine kinderen en je moest dat allemaal lopen. En het was alleen maar 's avonds dat je kon en dan ging je de deur niet uit. Mijn vader ging zondags vaak wel naar zijn moeder. Dan nam ie een van de kinderen mee. Of ik ging mee of mijn broertje ging mee. Meestal ging mijn broertje mee. Dan ging die even naar zijn moeder kijken, maar familiebezoek deden we niet. In die tijd niet.

I-2: In de oorlogstijd niet?

G: Je had, eigenlijk had je alleen contact met je buren. Dat was dichtbij en daar kon je naartoe en je kon elkaar helpen. Mijn moeder was zo: even kijken of het daar goed gaat en of het daar goed gaat. Ja, we hebben heel wat gekke dingen meegemaakt.

I-1: Ik heb gehoord dat op het laatst, in die hongerwinter, de school ook niet meer doorging omdat er ook geen verwarming meer was...

G: Er was geen verwarming; we zaten met jassen aan in de klas. Ik ben niet meer naar school gegaan de laatste tijd. Dat was afgelopen, en ook... waar moest je heen? De school waar we waren... ik dacht dat ik het laatst op de Boommarkt geweest ben. De ruiten waren kapot en er waren planken voor gemaakt. De andere dag waren die er weer afgehaald, en dan ging je maar weer naar huis toe.

I-2: Dat hout werd natuurlijk gebruikt om op te stoken?

G: Ze braken dat eraf, mensen die dat konden gebruiken. Op een gegeven moment waren de traptreden eruit gehaald. En de leuningen waren d'r uit gehaald. Ja, dat is...

I-1: Aan het hoeveelste jaar was u toen bezig?

G: Ik geloof dat het in de vijfde was. In ‘39 begonnen en toen we daar, geloof ik, een jaar geweest. Op de Aalmarkt heb ik heel kort gezeten. O ja, op de Oude Vest hebben we ook nog gezeten. Op de Bloemsmaschool was dat. In de Caeciliastraat. Dat was een grote school. Dat was een heel grote school, daar hebben we ook nog een tijdje gezeten. Met een paar klassen. Op een gegeven moment waren er wel kinderen, maar je wist niet meer of ze van jouw school waren of van een andere school. Alles was... onze school natuurlijk omdat die bij het exercitieterrein was, dat was natuurlijk prachtig, dus die twee scholen werden weggedaan. Ga maar ergens anders zitten.

I-2: En de leerkrachten, de onderwijzers, gingen mee?

G: Nee, die waren naar Duitsland of zaten ergens ondergedoken; we hadden enkel juffen. Het hoofd van de school, die is wel gebleven, en er waren juffen, juffrouw De Polen [=Le Poole?] en juffrouw Meijer en juffrouw Verbroeze...

I-2: Wat hebt u een goed geheugen, dat u dat nog weet. Dat u die namen nog weet.

G: Dat zit hier allemaal (wijst naar haar hoofd). Dat is juffrouw De Polen, dat is meneer... eh, die weet ik nooit, dat is juffrouw Meijer, dat is meneer Voorwinden, dat is juffrouw Verbroeze, dat is meneer Pukkel... Hij is [A.] Overbosch, maar hij had een pukkel op zijn neus. En dan had je Noordwerd of zoiets, maar die heb ik nooit gehad, dus die weet ik niet. En juffrouw De Polen was er ook en daarnaast waren er ook nog een paar andere leerkrachten bijgekomen, omdat de klassen toen te groot werden. En meneer Franke en ...eh. Meneer Franke, de oprichter van... hoe heet dat koor, het Leidse koor dat geweest is...

I-1: De Leidse Sleuteltjes?

G: Ja, de Leidse Sleuteltjes. Daar heb ik nog les van gehad. Vioolles. Dan kwam die in de klas met zijn viool en dan moesten we zingen. Jaaa, dat was leuk. En meneer Spanjaard, die hebben we ook een tijd gehad en meneer... een hele lange meneer. Die weet ik niet meer. Maar dat waren allemaal jongelui, net van school, die allemaal net afgestudeerd waren, maar die moesten allemaal weg.

Ondergedoken of weet ik veel waar die heen gingen. Die hadden we niet meer. We hadden soms eigenlijk geen klasseleraar en dan waren er een heleboel kinderen die dan maar bij elkaar gingen zitten en dan kwam er af en toe een juf effe langs.

I-2: En dan ging je zelf aan het werk?

G: Ja, het begin van het moderne onderwijs, haha.

I-2: Ging u wel met plezier naar school?

G: Neeee. Het was vooral een beetje keet schoppen. Het was een niet leuk allemaal. Je was brutaal. In het Huis van Bruyns, dat weet ik wel, waar allemaal Duitse officieren liepen... als meisje zijnde, het waren allemaal mooie mannen hoor. Dat waren het wel hoor, want ze liepen in mooie pakken en ze waren goed verzorgd en soms dan zei iemand 'rotmof', pas op: "Houd je mond hoor!" Maar je maakte er allerlei opmerkingen over: "Hij lijkt Hitler wel", en dat soort dingen. Dan moest je uitkijken, want er zijn er wel een paar van school af gestuurd. Ook vriendinnetjes die hier nog bij staan, dat waren Jodinnetjes, die waren toen... Dat was de eerste keer dat we in een klas zaten, dat de politie kwam en die kwam de Joden eruit halen. Ik weet nog dat er een meisje was, Bep Schelvis, en die was in de klas, en meneer Voorwinden kwam de klas in en hij zette haar achter zijn rug en die Duitsers kwamen voor hem langs en hij d'r zo achter zijn rug langs de gang op gedouwd en zij is gevlucht naar de wc. Maar ja, die kinderen wisten dat wel natuurlijk. Ze heeft daar in elkaar gezeten en zo is ze erdoor gekomen. Maar later toch nog opgepakt, ze is toch weg geweest.

I-2: En beseften jullie op dat moment al...?

G: Ja. Want er zaten ook NSB'ers bij ons in de klas. Een meisje was bij de Hitlerjugend en die moest in uniform op school komen. Van d'r vader, Van der Laan. Die hebben... een paar jaar geleden, nou ja, alweer tientallen jaren geleden, hebben we een reünie gehad van school en toen is dat meisje erbij geweest. En toen zei ze: "Weet je wat voor leven ik heb gehad? Ik had geen leven, ik werd door iedereen aangekeken en door iedereen uitgescholden en niemand... ik kon niet spelen met kinderen en werd voor van alles en nog wat uitgemaakt". Maar het moest van d'r vader, ze moest in uniform naar school.

I-2: Als kind heb je dan geen keuze.

G: En van de Joodse kinderen, daar zijn er een paar van ook opgepakt, en in de Janvossensteeg, daar woonden een Jodinnetje en een NSB'er naast elkaar en die twee meisjes, die zaten in dezelfde klas en dat waren vriendinnen. Nou ja, dat was.... het was nou eenmaal zo... (stilte)

We hebben veel meegemaakt in de oorlog en toen kwam de bevrijding... toen we bevrijd waren, was iedereen door het dolle heen natuurlijk.

I-1: Maar toen was er nog niet meteen voedsel, neem ik aan?

G: Nou, dat was er eigenlijk al eerder... het Zweeds witbrood. Een paar dagen voor de bevrijding had je dus die vliegtuigen die overkwamen, die op Valkenburg dropten. En toen kregen eerst kinderen, kleine kinderen, eten, en we kregen melkbonnen. Voor de grotere kinderen was er natuurlijk nog niet zoveel. Maar je kreeg in elk geval wel wat. En dan kreeg je het eerste Zweedse wittebrood dat uitgedeeld werd, daarvan kreeg iedereen een half broodje. En dat werd... dat kreeg je... er werd een

bon geldig gemaakt op de bonkaarten die je had, dat je daar een broodje op kon halen. Maar dat was natuurlijk niet allemaal tegelijk, want die bakkers, die moesten natuurlijk... ze zijn hier gebakken, in de bakkerijen. Dus het was niet allemaal.... En mijn vriendinnetje, die woonde in de Narmstraat, die had het al gekregen en toen kreeg ik van haar een sneetje brood. Nee, we gingen niet meer naar school, ik ging naar haar toe, want ik wist dat ze brood zou krijgen, en toen heb ik van haar een sneetje brood gekregen. Maar die moest ze wel terug hebben als ik mijn brood kreeg... (Gelach) Ja, een sneetje brood...

I-2: En hoe smaakte dat eerste sneetje?

G: Ja, dat was natuurlijk... Nu zou je zeggen, eet een sneetje volkorenbrood, maar het was heel lekker wit brood. Heel hoog was het. En je kreeg er natuurlijk geen boter op, want dat had je niet. Een beetje suiker kregen we d'r op.... Ik weet niet eens meer wat erop kregen. Maar zo'n sneetje sneed je dan in vieren en dan at je elke keer een stukje. Ja, was... een heel spannende tijd eigenlijk. Ook wel een leuke tijd. Ondanks de ellende, die wij niet zo goed kenden, maar mijn moeder: je hebt een paar kinderen en dat je die dan niet te eten kunt geven. Mijn moeder had dus wel bonnen en ze had dan een broodje per week, geloof ik. 's Avonds sneed ze één sneetje en dat was dan voor allemaal. Dat namen ze dan mee naar bed en 's morgens... Ja, mijn broer had altijd honger. En dan had ze een stukje brood en dan kreeg hij een stukje brood. Niks zeggen, niks zeggen...! Mijn zusje wilde ook brood en ik wilde ook brood, maar ja, ze had het gewoon niet.

I-2: Kreeg zij wel meer omdat ze in verwachting was?

G: Jaaa, ik geloof wel dat ze dan iets meer kreeg, maar wat...

I-2: Wie bepaalde dat?

G: Dat werd elke week bekend gemaakt in een blaadje. Wat er geldig was, welke nummers geldig waren en wat er te koop was. En wat er dan al te koop was, dat was natuurlijk heel weinig. Kaakjes... o, dat is ook weer na de oorlog geweest. Blikken kaak van de Amerikanen. Ik geloof dat die ook op de bon waren. En groenten, kool, en stroop. Stroop was d'r ook. En dan ging je met een bakje naar de winkel, ik zal maar zeggen ongeveer een soepkom, en dan kreeg je stroop. En gort. Gortepap maakten we. Rijst hadden we ook niet, want dat kwam hier niet vandaan. Mijn zusje heeft toen ze zes was voor het eerst een banaan gegeten. Want uit Indië kwam natuurlijk niks. En wortels. En mijn vader heeft nog een tijdje een volkstuintje gehad. In de Druivenstraat, waar nu de Druivenstraat is. Daar heeft ie toen wat kool gezet, dus we hebben lang rapen en rode kool gehad. Daar waren we heel zuinig op, elke keer een halve kool. Maar ja, als je twaalf kolen hebt, en je bent met een gezinnetje, dan ben je ook niet zo lang... daar kun je ook niet zo lang van eten natuurlijk.

I-2: Dat was in de oorlog nog?

G: Ja, in de oorlog. In de oorlog, de eerste tijd.

I-1: Werd dat niet door andere mensen...

G: Ja, natuurlijk, hoe verder je in die oorlog kwam... dan werden die tuinen leeggehaald, dan kon je niks meer doen. Ja, want de mensen... niemand had wat. Als je zag dat daar wat stond, dan haalde je het weg. Bomen ook, die kapten ze om. Bielzen van de rails, die werden eraf gehaald en bij ons aan

de overkant had je een spoorlijn, het rangeerterrein aan de Haagweg. Toen die treinen naar Duitsland reden, daar had je dus aanvoer. Daar aan de Potgieterlaan, daar waren die boten, die kwamen daar aan en dan werden de wagons... die kwamen aangereden en die stopten dan voor die boten. En daar viel wel eens wat af. Het waren van die open wagons, niet met een dak erboven, maar van boven open. En die werden dan leeggehaald, maar er was altijd bewaking vanuit de soldaten. Dat was ook in de winter als alles was dichtgevroren, en dan gingen we met de step van mijn broertje op het ijs en dan klommen we op het rangeerterrein, met allerlei kinderen, en dan kropen we in die wagons. En dan nam je een tasje mee, een zakkie.... ik had zo'n heel stevige zak, van mijn moeder, die had mijn oom toen meegenomen... Dat waren van die zakken waar ze paarden mee voerden.

I-1: Een haverzak?

G: Ja. En daar gooide je van die gietcokes in en dan gooide je die zak op het ijs, en dan zette mijn broertje die op zijn step en dan gingen we naar de overkant, en daar weer d'r af. En dan hadden we weer een paar stukken kolen.

I-2: Was u wel eens bang als u dat soort dingen deed?

G: Nee. Ik ben één keer bang geweest. Mijn moeder was toen in verwachting, dat was in september, toen ben ik een keer naar de Meer gelopen, Lisse was dat geloof ik. En aan de Derde Poellaan, die was daar en dan moest je de Derde Poellaan op en dan kwam je in de Meer terecht, en daar ging je tarwe halen. Maar mijn moeder kon dat niet lopen natuurlijk en toen ben ik, met twee buurvrouwen die gingen en toen zei mijn moeder: “Mag Greetje dan mee?” “Ja, maar, dat kind...” “Ja”, zei mijn moeder, “dat kan ze wel”. Ik ben toen achter die vrouwen aangesjokt, want ik werd niet geaccepteerd natuurlijk; ze vonden het maar heel vervelend dat ik mee ging. Toen zijn we naar de Meer gegaan en daar hebben we een hele dag bij een boerderij gestaan. In de rij. Je ging daar in de rij staan, want als het vol was... als er genoeg mensen binnen waren ging het hek dicht en dan moest je wachten tot je tarwe kreeg... Maar ik moest zo nodig plassen. Ik durfde niks te zeggen, maar ik moest zo nodig. En toen op een gegeven moment had ik tegen die ene buurvrouw gezegd: “Ik moet zo plassen”. “Nou ja, dat hou je maar op hoor”. Maar toen kwam die boerin voorbij en toen... Ik denk: ik vraag het maar, want ik durfde niet in mijn broek te plassen. “Mevrouw, ik moet zo nodig plassen, mag ik asjeblieft...” “Ja hoor, meisje, ga maar mee”. En toen ging ik naar een wc toe, een schuur in en daar waren hele mooie toiletten en ik ben daar een beetje... ik kwam het toilet uit en toen was daar een heel rek met eieren... Toen heb ik een ei gestolen... Echt een ei. Maar ik had nog verder niks, dus ik heb met dat ei in mijn zak gestaan. Ik had een vrij wijde jas aan en daar had ik het ei in gedaan, zakdoeken d'r overheen. Ik weet niet wat ik allemaal d'r in gestopt heb en toen hebben we dus vijf kilo tarwe gekregen, ik weet het nog goed, in een ??? en die heb ik om mijn nek gehangen en toen moesten we weer terug. De Derde Poellaan af en ik weet niet meer hoe die wegen allemaal heten, dat is allemaal zo veranderd. En we lopen naar huis, maar het was 's avonds spertijd. En toen waren we halverwege en toen stopte er een paardenwagen. En een man zat voorop, ik weet niet wat het was. Het was een oud paard, dat sukkelde voort, maar er zat een laadklep, laadbak achterop. “Spring er maar op, dan kun je meerijden”, riep die man. Maar ik liep al een heel eind achter die twee dames waar ik mee meegegaan ben, dus ik snel achterna gerend en d'r op. Maar aan díe kant zat het ei, dus ik moest voorzichtig zijn. Ik zei: “Die dames moeten ook mee, die horen er ook bij”. En toen ging die daar ook langzaam rijden. Het paard ging heel langzaam, hij ging heel langzaam en toen zei die van: “Gaan jullie maar achterop zitten”. Dus ook die twee dames. Ik heb ze d'r op getrokken,

maar ook weer heel voorzichtig met die kant van mijn jas; ik voelde steeds dat ei zitten. Maar goed. Toen kwamen we bij het station aan en toen was het al bij achten en toen was het spertijd. En toen ben ik heel hard gaan hollen, met vijf kilo tarwe en een ei in mijn zak. Moest ik de Haverzaklaan in, de Morssingel op, naar de Haagweg. Dus, o, o, o. En toen kwam ik thuis en toen zei mijn moeder...

I-2: Die was al bang...

G: Mijn moeder, die stond al bij de achterpoort en die zei: “Waar blijf je dan?” Ik zei: “Maar ik ben er toch!”

I-2: Dan was je dus de hele dag onderweg.

I-1: Het is toch ook een ontzettend eind?

G: Ze wist dat ik niet alleen was. Ik begrijp niet dat je dat kon, maar het is echt gebeurd. Want op die Derde Poellaan, op de hoek was een cafeetje en daar kon je koeken kopen voor een kwartje. De smaak weet ik nog, het is een kruising tussen snijkoek en... eh.... karton, zo vies. Maar je had wat naar binnen. En... ik heb het echt gedaan en ik had dus vijf kilo tarwe bij me...

I-2: En een ei...

G: En een ei. En toen zei mijn moeder... Een Leids gebruik is: 'Je kan een ei in m'n gat gaar blazen', ken je dat? Dat is een Leidse uitdrukking. En dat zei m’n moeder. Ik zei: “O ja, doe het dan”. Ze zag dat ei en zei: “Kind, hoe kom je daaraan?” “Ik heb het gestolen”.

I-2: U kon het niet laten staan, denk ik.

G: Nee. Ze heeft het gekookt en toen heeft ze het samen met mijn zusje opgegeten. Die was zo mager. Die is na de oorlog ook zeven maanden naar Zweden geweest om aan te sterken. Maar die hebben ze echt met zijn tweetjes op zitten eten en ik heb ernaar zitten kijken.

I-2: U heeft er zelf niet van gegeten?

G: Nee. Mijn moeder was in verwachting en mijn zusje was heel mager. Die had blauwe mazelen gehad.

I-2: Wat zijn dat?

G: Ze was vier... nee, vijf jaar, toen heeft ze blauwe mazelen gehad. Een arts heeft een nacht bij ons in een stoel gezeten. Omdat ze zo ziek was. Het was met d'r verjaardag, de dag daarna zou ze jarig zijn. En toen zei de arts: “Als ze morgen haalt, dan haalt ze het”. En ze heeft het gehaald.

I-1: Blauwe mazelen, daar heb ik eigenlijk nog nooit van gehoord.

G: Bij mijn vader en moeder, het bedje stond naast het bed. Ze was heel erg ziek. Ik heb eigenlijk nooit opgezocht wat het geweest zou kunnen zijn, maar ze hebben met z'n tweeën, ik zie ze nog zo zitten, een ei gekookt ja. En na de oorlog toen zat mijn neef, die zat in militaire dienst, die was officier, die zat toen bij de voedselvoorziening en toen was mijn vader naar een tante gegaan en toen kreeg hij van mijn tante - als je het zo zag, leek het net of zag het eruit als een bloedworst, maar het was bevroren eten, het was van de Canadezen, het was een rol bloedworst met zo'n wit vel

eromheen. Dus mijn vader komt thuis en toen zegt mijn moeder: “Wat moet ik hier nou mee?” En Suus, zijn zus, had gezegd: “Je moet het vel eraf halen en dan moet je het heel zachtjes opwarmen”. Nou, dus mijn moeder dat gedaan, dus toen hebben we dat opgegeten en ik heb het ook gegeten en ik heb twee minuten later alles eruit gegooid.

I-1: Dat kon je gewoon allemaal niet meer hebben?

G: Ik kon het niet meer hebben; en mijn moeder en mijn vader en mijn zus die hebben het wel ingehouden. Ja, het was maar een heel klein beetje hoor. Alles erin gegaan en weer eruit en ik maar huilen: waarom hebben jullie dat niet opgegeten, allemaal weer weggegooid. Het was echt, we hebben zoveel meegemaakt en sommige dingen, dan ineens dan denk je er weer aan en dan zie je het weer zo voor je hoe het geweest is.

I-2: En bombardementen op Leiden, zijn die er eigenlijk veel geweest?

G: Heb ik ook een keer meegemaakt. Toen ik van school... waar zaten we dan? Was in het begin van...., we kwamen van school af, ik zou met een vriendinnetje mee gaan en die zou bij mij komen spelen. Het was woensdagmiddag, toen hadden we Franse les gehad tot één uur en toen zijn we de Stationsweg overgestoken, want zij woonde in de Haverzaklaan, ken je dat? Waar vroeger het Spoorwijk was, achter het station was dat eigenlijk. En....daar zijn we naartoe gegaan en toen vlogen er vliegtuigen en toen hoorden we schieten. Ik ben de Haverzaklaan af gegaan; ik gauw naar huis toe en toen is het vliegtuig neergestort op het huis naast haar, zo op nummer 2. Heynsiusstraat en het was aan de spoorbaan; een Engels vliegtuig is neergestort daar [op zaterdag 3 juli 1943 op de Van der Helmstraat hoek Heynsiusstraat] en bommen zijn toen ook nog gevallen later en wat ik heb meegemaakt, thuis, bij ons op de Rijn en Schiekade, daar is toen ook een bom op gevallen [maandag 11 december 1944]. Enne.....dat was bij nr. 6, daar woonde iemand waar we bij de buren kwamen. Ja, helemaal vooraan op de Rijn en Schiekade, daar is ook een bom gevallen. Maar bij ons verder zijn er geloof ik niet.....

I-1: En bij het station daar is een bom gevallen en op het Elisabethziekenhuis.

G: Ja, dat heb ik later van mijn schoonmoeder of van mijn man eigenlijk later gehoord, die woonde op de Hogewoerd, die hebben staan kijken boven. Daar hebben wij eigenlijk en op de Nieuwe Vaart zijn bommen gevallen, maar dat was allemaal te ver weg voor ons kinderen, je wist niet eens waar dat was, ja, je wist wel dat het ergens was...

I-2: Maar je hoorde het wel...?

G: Ja, je hoorde het wel en een paar vliegtuigen, en wat het spectaculairste is geweest: de inval die parachutisten die boven ons kwamen, die werden losgelaten, die moesten die spoorbaan innemen en die kwamen bij ons in de straat terecht en op een zaterdagochtend [dus 11 mei 1940?] en uit de lucht komen. Dat was in het begin van de oorlog, dat waren Duitsers. En wij hadden een hoekhuis en dan had je hier de ramen van de voorkamer en daar was een raam, een klein raampje, en daar stond een soldaat tegen de muur aan en mijn grootvader die uh, die liep daar ergens in de straat en die had zo'n mes bij hem en toen mijn moeder de ramen open: “Pa, doe het niet hoor, laat die jongen lopen”. Echt een jongetje van 17 jaar en die keek zo om in mijn gezicht, want mijn moeder stond met mij in de voorkamer. Ja, heel jonge jongetjes, dat heb ik wel gezien. En in de nacht van 4 [=10] mei toen de oorlog begon, Heinkels die vlak over de huizen heen gingen, heel laag, 's nachts om 4 of 5

uur. Hoorde heel veel herrie; wij d'r allemaal uit. Ja, iedereen liep naar buiten; kwamen die vliegtuigen vlak over de heg heen, een heleboel achter elkaar, en toen werden er ook mensen uitgegooid.

I-2: Dat was ook toen de oorlog begon?

G: Ja, dat was echt toen de oorlog begon.

I-2: Hoe hoorden jullie van de bevrijding?

G: Hoe hoorde ik van de bevrijding? Ik was naar het Volkshuis geweest; we gingen nog wel eens naar het Volkshuis, daar waren knutseldingetjes, daar werd wat gedaan. Maar toen was het eigenlijk al wat rustiger, want toen hadden we al voedsel gekregen en iedereen had een beetje van: nou, die Duitsers gaan wel weg. En je had de Dolle Dinsdag gehad, dus je zag het allemaal niet meer zo zwaar meer zitten. Maar ik denk dat ik toen om zes uur daar vandaan ben gegaan, om half zes, en toen hoorde je al geroezemoes, toen zag je al vlaggen dat je al dacht: jaja, wat is dit? Dat weet ik nog wel, dat we met een paar kinderen waren die daar ook op dat clubje zaten, dat we naar huis gegaan zijn. Moest je wel het Noordeinde af en op het Noordeinde had je nog de militaire kazerne staan, de Doelenkazerne, en aan de overkant zat de vrouwelijke... oh nee, dat was na de oorlog, nee, de Duitsers zaten in de .... Morspoort, nee, niet de Morspoort, de Morspoort was in de Morsstraat, nee, de Doelenkazerne, daar zaten dus de Duitsers. Maar toen kwamen we thuis, toen zag je al veel mensen op straat, er was wel iets gaande en nou ja, dat is gewoon, dat is gewoon gegroeid en opeens zag je iedereen buiten komen en er was geen licht natuurlijk, maar ja, toen was het natuurlijk al veel langer licht; het was in mei. Ja, en dat is heel snel gegaan eigenlijk; de Duitsers gingen weg.

I-1: En hadden ze nog een beetje haast of dat niet?

G: Nou, dat heb ik niet meegemaakt. Je was als kind zijnde... je bent thuis en in de straat allemaal weer leuke dingen; we waren weer aan het spelen en de winkels waren weer open. We hadden natuurlijk niets, maar dat kwam weer zoetjesaan allemaal. Maar in de oorlog hebben we wel veel gekke dingen meegemaakt.

I-2: En had je gedurende de oorlog, hadden jullie bijvoorbeeld een radio waar je....?

G: Nee, we hadden geen radio, maar mijn schoonouders hebben een radiozaak gehad, dus die hadden radio's, maar die moesten ze allemaal inleveren en ook, ja, ze hebben wel radio's gehouden in de winkel en in de kelders; we konden wel..... en mijn man had ook zelf een radio gebouwd. Zover, je kon wel wat ontvangen en ja, kennissen van ons hoorde je ook wel via via die wel een radio hadden. Alles ging meer..., de mensen waren veel meer op elkaar aangewezen, ik bedoel: als de een wat wist, dan werd dat doorgegeven. En dat ging heel vlot achter elkaar.

I-2: En die blaadjes waar u over vertelde, die uw moeder....

I-1: Van de communisten.

G: Dat was van Van Zwets uit de Nicolaas Beetsstraat [Johan Swets, Nicolaas Beetsstraat 24], die was een communist ook, die man, maar die had ook weer een clan, daar werden blaadjes gedrukt en dat werd afgegeven. Je wist nooit waar het vandaan kwam. Het werd ergens in de bus gedaan en die zorgde weer dat het weer verder kwam.

I-2: Lazen uw ouders die blaadjes of was het meer meteen...?

G: Nee, natuurlijk lazen ze ze, maar als je ze gelezen had, dan gaf je ze weer door natuurlijk. Maar je moest uitkijken aan wie je ze gaf, want je kon ze niet aan iedereen geven, want dan werd je weer verraden. Je vertrouwde ook niemand meer, want het was ook zo van... als ze dan aan de deur kwamen, want toen die nacht, toen ze bij ons geweest zijn, toen heeft mijn moeder ook gezegd, want die ene die aan de deur kwam, die zei tegen mijn moeder "meissie". Mijn moeder zei: "Ik ben je meisje niet". "Je kunt het veel beter krijgen, je kunt het goed krijgen als je vertelt waar je broer is". Zegt mijn moeder: "Dan ik weet niet waar ie is; ik heb hem helemaal niet gezien, ik weet het niet en ik wil het ook niet weten ook en nu wegwezen".

I-2: En waarom zochten ze hem eigenlijk?

G: Nou, die was gevlucht, die zat gevangen en die was ook opgepakt; die moest ook naar Duitsland en die was weg, ergens was hij weggegaan.

I-2: Ondergedoken?

G: Was hij weggegaan, ik weet ook niet waar hij heeft gezeten. Hij heeft later in Frankrijk gezeten. Dat weet ik wel, maar waar hij zat, weten we niet. Nee. Ja, dan... als ze dan iemand kenden die familie was, dan gingen ze die even bang maken en dan vertel je het wel.

I-2: Dat gingen ze dus wel allemaal nachecken bij de familie?

G: Nou, mijn moeder zei, die wist wie er aan de deur kwam, die kende ze en die woonde vlakbij mijn tante, mijn moeders zus. En mijn moeders zuster was een jaar ouder dan mijn moeder en die kende je niet uit elkaar houden; als je die naast elkaar zag lopen, dacht je: dat is een tweeling. Dus mijn moeder zei en later hebben ze het ook wel gevraagd aan haar zus: kijk maar uit voor hem. Maar mijn moeder zegt: "Ik denk dat hij het was"; heeft hem ook niet goed gezien. Hij scheen in haar gezicht en jij zag niets. Zaklantaarns, niet van die grote, kleintjes natuurlijk, nou heb je van die grote knollen, maar ze hadden van die kleine, wel behoorlijke dingen, maar niet zoals tegenwoordig. Het is allemaal zo anders; je kan het haast niet vergelijken als je het verschil ziet.

I-2: En toen de oorlog was afgelopen, ging u toen weer naar school?

G: Nou, ik ben toen niet meer naar school gegaan; ik zou wel naar school toegaan, naar de ULO zou ik toe gaan, maar ik had er geen zin meer in. Je was losgeslagen en toen..... mijn moeder is toen ziek geworden, die heeft toen een keelontsteking gehad en die heeft zes weken in het ziekenhuis gelegen. En nou ja, toen was mijn broertje ook heel klein, dus ik ben thuis gebleven en heb thuis geholpen. Toen ben ik later naar de avondschool gegaan; toen ben ik gaan werken bij de aardewerkfabriek in Zoeterwou op de Hoge Rijndijk tegenover waar nu Rijneke zit. Daar had je toen aardewerk; ze maakten hele mooie dingen en daar ben ik op kantoor terecht gekomen en in het magazijn. Allemaal rekeningen moest ik typen, maar ik kon niet typen, dus ik ben naar de avondschool gegaan. Ben twee jaar bij Pitman geweest; heb Nederlands en typen/steno gedaan.

I-2: Was dat in Leiden?

G: Ja, dat was op de Plantage [lees: Plantsoen 65]; is later weggegaan. Ik ben er twee jaar op geweest en heb diploma's gehaald.

I-1: Hoe oud was u toen u alsnog de avondschool deed?

G: Van mijn 15e tot mijn 17e.

I-1: Oké, dat was dus vrij snel na....?

G: Ja, toen heb ik daar zeven jaar gewerkt en toen ben ik naar de LOI gegaan, twee jaar, en toen werd ik ontslagen omdat ik ging trouwen en toen ben ik... toen ik hier woonde... nee, ik heb eerst op de 5 Meilaan gewoond, op de Valeriusstraat, daar kwam ik mijn oude chef tegen en we hebben staan praten en kort daarna ben ik hierheen verhuisd en toen was er een klein winkeltje onder de Condorhorst en daar kwam ik hem weer tegen en toen zegt-ie: "Joh, wat doe jij hier?" Ik zei: “Nou, ik woon hier”. Toen zei hij: “Wanneer kom je?” Nou, toen ben ik hier 18 jaar weer geweest. Maar toen waren de kinderen alweer groot; mijn jongste dochter zat op de lagere… de basisschool en mijn andere twee kinderen waren op de middelbare school.

I-1: Wat was dat voor werk? Was dat in de supermarkt waar u werkte of wat?

I-2: U bent weer teruggegaan naar de LOI?

G: 18 jaar tot mijn pensioen heb ik daar gezeten en toen was ik weer klaar.

I-2: Hoe heeft u uw man leren kennen?

G: Ik ben op de AJC geweest, Arbeiders Jeugd Centrale, daar ben ik een tijdje op geweest. Dat was vlak na de oorlog en we gingen kamperen; dat kon weer allemaal en was leuk. We gingen naar Vierhouten toe, daar had je een heel groot kampeerterrein, grote kampen, dat was leuk. Daar ben ik een tijd op geweest. Toen ben ik naar NKC, de Nederlandse kampeercentrale, en we hadden een terrein in Wassenaar in Duinrell; dat was een eigen terrein daar, dus elk weekend gingen we naar Duinrell kamperen. En dan gingen we zaterdagmiddags weg en zondagavonds weer terug op de fiets.

I-2: En u zegt ‘we’; dat deed u samen met?

G: Ja, samen met mijn vriendje dan eigenlijk.

I-2: Die later uw man is geworden?

I-1: Mocht dat of was dat gescheiden?

G: Ja, dat was gescheiden, de jongens aan de ene en de meisjes aan de andere kant hoor. Nee, dat mocht niet, want 's avonds hadden we kampvuur gehad. Dan was de kampvuur uit, nou, wegwezen allemaal. De leiding ging dan wel even in de tenten kijken of iedereen op zijn plek lag.

I-1: En hoe oud was u toen?

G: Nou, dat is voor mijn trouwen geweest, dat was...ik was 24 toen ik trouwde, dus van mijn 20ste tot mijn 24ste. Gingen we zomers elk weekend kamperen.

I-1: Op een gegeven moment was het niet meer nodig dat u thuis bleef om voor ..... die waren toen oud genoeg, die kinderen, dat u niemand hoefde te helpen.

G: Nou, ik ben toen ontslagen toen ik ging trouwen; dat was de gewoonte. Je ging trouwen, dus je ging weg. Nu zitten ze tot 9 maanden achter het bureau. Dat was voor mij wel een verschil toen ik weer terugkwam, maar goed, toen... uh effe de kluts kwijt.

I-1: Ik vroeg eigenlijk toen de oorlog afgelopen was, was u toen thuis niet meer nodig?

G: Mijn moeder heeft toen een tijd na de oorlog in het ziekenhuis gelegen; toen heb ik een heleboel thuis gedaan en ja, toen ben ik gaan werken. Toen kon ik dus in Zoeterwou een baantje krijgen op kantoor of magazijnkantoor; was dat dan eigenlijk en die zeiden: “Ja, je moet wat typen leren en de taal”, en dat heb ik toen gedaan. En daar ben ik twee jaar geweest, heb ik twee jaar geleerd en toen ben ik zeven jaar geweest en toen ben ik daarvandaan gegaan; ik was het zat dat fietsen elke dag naar Zoeterwou.

I-1: Dat had u genoeg gedaan in de oorlog?

G: Ja.... dat was ik wel een beetje zat en dat was ook een kennisje van mij, een vriendin, ik zat ook op gym op Concordia en die zei: “Joh, waarom kom je niet bij ons werken; is hartstikke leuk!” En toen ben ik daar gaan solliciteren en toen ging ik nog meer verdienen ook. Ik vond het wel jammer dat ik daar wegging, want ja, het waren hele aardige mensen allemaal, ik heb het daar heel erg naar mijn zin gehad. Ja, het was dichterbij en ik moest... tussen de middag ging ik naar huis toe, dus dat was wel lekker, het breekt de dag een beetje van half negen tot half een en van twee tot half zes.

I-2: U zei: uw moeder was heel ziek geworden, vlak na de oorlog; is zij toen weer helemaal opgeknapt?

G: Ja, die is opgeknapt, niet zo lang; ze is vrij vroeg overleden, ze was vijftig.

I-2: Zo, dat is echt jong!

G: En die is, ja, toen was mijn broer natuurlijk ook weer wat groter en mijn zus, toen ging het allemaal weer een beetje makkelijker. Maar ik heb toen veel geholpen thuis, want mijn vader dat was ook nog zo'n probleem, had die ploegendienst, die werkte of 's ochtends of 's middags en als hij 's ochtends werkte, dan was het even na zessen, begon ie tot half twee 's middags en dan kwam hij thuis, maar ja, als je dan nog kinderen thuis hebt, dat is moeilijk, die naar school moesten. En de avonddienst, dat was om twee uur beginnen en 's avonds om tien uur uitscheiden. Ja, dan moest je natuurlijk ook weer met kinderen..... ja, dus ik ben veel thuis geweest toen.

I-2: En kon uw vader na de oorlog meteen weer aan het werk in diezelfde fabriek?

G: Ja, hij is daar gebleven de hele oorlog. Nou, op het laatst, toen is hij veel thuis geweest; toen kon hij niet meer en er was niet zoveel werk meer op het laatst.

I-2: En toen de oorlog was afgelopen?

G: Toen is hij er weer naar toe gegaan en toen heeft hij daar heel lang gewerkt.

I-2: En uw zusje en broers? Uw broer, die heeft niets overgehouden aan zijn geboorte in de oorlog?

G: Nee, die is wel, die, nou, hoe oud is hij nu ook... hoe oud is Paul, hij is 82, ik ben 86, hij is 82, hij is dement, hij zit in de Lorentzhof, ja, is wel jammer. Hij is altijd typograaf geweest. En mijn zusje, die

woont in Zoeterwou; ja, die is overal doorheen gekomen. Later, ja, de jongste ondanks dat hij een oorlogskind is geweest, is hij eigenlijk er goed doorheen gekomen. Maar ja, alles wat er wat was, dat kreeg hij en ja, ik haalde melk. Soms haalde ik één fles, soms twee flessen; soms ging ik heel ergens anders kijken of ik nog wat kon krijgen, waardoor je weer heel laat thuis was. Ik moest ook het hele eind weer fietsen, ’s avonds, als het donker was. Het was niet altijd leuk, maar ja, je deed het gewoon.

I-1: Maar u had best wel veel verantwoordelijkheden al zo jong.

G: Ja, dat denk ik ook. Achteraf heb ik wel zo het idee wat ik gedaan heb. Ik zeg het nu wel eens: ik was 13, 14 jaar toen ik naar de Meer ging; ik ben verschillende keren geweest met andere mensen ook, ben ook wel eens fietsen geweest, was er een achterop zitten en ik geloof dat we ook nog wel eens met de tram, maar dat kan ik me niet meer herinneren, maar die ene keer met die wagen en dat ei, dat zit in mijn....

I-1: Ja, dat is ook een mooi verhaal.

G: Ha, dat ik bang was, dat ik het ei gestolen had, ik zeg wel, nou ja, ik heb het ei gestolen, maar niet voor mezelf. En ja, melk halen als je ergens wat kon krijgen, dan ging je er naar toe; het kostte niets, je hoefde niet te betalen, je kreeg het allemaal, melk ook.

I-1: Oh ja?

G: Nee, we hebben er nooit iets voor betaald. We gingen naar een boer en dan mocht je in de koeienstal staan en dat was lekker warm natuurlijk en dan gingen ze melken en als ze dan klaar waren, gingen ze verdelen.

I-2: En voor dat koren dat u ging halen, daar hoefde u ook niet voor te betalen?

G: Nee.

I-1: Oh, daar sta ik toch wel van te kijken, want je hoort wel eens van die verhalen dat sommige boeren...

G: Ja, er gingen mensen die hadden allemaal spullen: lakens en allemaal goud en zilver, dan gingen ze aan de boer vragen of ze mochten ruilen. Maar ja, ik had niets te ruilen. Er waren natuurlijk een heleboel mensen die natuurlijk niets te ruilen hadden. Maar ja, dan werd de brug opgehaald en dan mochten we er niet meer in. En wat we ook wel mochten doen, dat was tarwe rapen; dat hebben we ook gedaan. Als er dan gemaaid was, dan lagen die aren op de grond; nou, als je die ging rapen en je bewaarde die, dan moest je ze thuis dan wel al die korrels eruit halen. Dat was een heel werk en je had natuurlijk zulke aren; dat nam ruimte in, dan deed ik ze in mijn zakken, dan had je je tas vrij. Dan kon daar meer in, dan kon je meer halen.

En ik heb bollen ook wel eens meegenomen, een zakje bollen heb ik geloof ik ergens gekregen, dat, ik weet het ook niet meer. Ja, je weet een heleboel. Ik heb van de week zitten kijken, van de kinderen die hier op staan (laat foto van lagere school zien) ken ik er nog een heleboel van naam van.

I-2: Komt u nog wel eens mensen daarvan tegen?

G: Nou nee, daar zijn er natuurlijk een heleboel van overleden. Ik zit op de voorste rij, ik was de laagste klas, die daar zitten, die hierboven, zijn allemaal van boven de 80. En van de onderste rij weet ik dat er een paar nog leven.

I-2: En u heeft nog reünies gehad?

G: Ja, een aantal jaren geleden hebben we nog een reünie gehad. Nou, dat is alweer, nou, zeg 20 jaar geleden, toen hebben we een reünie gehad. Dat was niet van de hele school, dat was van een paar klassen. Dat was van de 1e en 2e en 3e klas, want de rest is allemaal veel te oud. Toen zijn er ook nog een paar leerkrachten geweest, niet die, want die waren te oud, maar die toen later erbij gekomen zijn, ook een van die Leidse sleuteltjes [H. Franke], die is ook nog een keer geweest. En meneer [G.J.] Spanjaard, want dat is een hele aardige meneer; die hebben we toen nog heel veel gezien en die is toen [aug. 1942] naar Haamstede verhuisd en in Haamstede is toen die watersnoodramp geweest. Ja, dat koppel ik altijd aan elkaar.

I-2: Want u vertelde dat u met de meneer van de Leidse Sleuteltjes muziek maakte. Speelde u toen viool?

G: Nee, hij speelde viool. Hebben we nog les van gehad.

I-2: Heeft u vroeger een muziekinstrument gespeeld?

G: Nee, hij was onderwijzer en de Sleuteltjes heeft hij erbij gedaan; dat is later bekend geworden. En dan hadden we nog een onderwijzer, die had ook een viool; dat was in... geloof ik in die tijd en die was zo boos dat hij met zijn viool op de banken sloeg.

I-1: Oh, dat lijkt me niet zo best voor de viool!

I-1: Heeft het feit dat uw broers en zusje dat u daar zo mee geholpen heeft om ze groot te brengen, heeft dat uw relatie met hen beïnvloed?

G: Ik wil niet zeggen dat ik ze groot gebracht hebt, maar ik was er altijd. Ja, toen ze klein waren, maar toen ik een jaar of zeventien was, toen was mijn moeder er natuurlijk. En toen na de oorlog, toen mijn moeder weer beter was, mijn moeder had de kinderen wel en ze was goed voor ons. Maar ik had geen rust; ik wilde altijd weg. Ik vond wel weer wat om mee te nemen, maar ik heb niet zozeer in de opvoeding van de kinderen....

I-2: En uw vader, wat was zijn rol in de opvoeding?

G: Ja, zoals dat was in die tijd, het was een aardige man. Hij was Pa. En hij leerde ons bandenplakken en we hebben nog een wedstrijd gehad. Had mijn vader twee lekke banden en ik en mijn broer moesten bandenplakken, wie het snelst de band kon plakken, maar we konden het allebei heel snel. Ik heb hier altijd met de kinderen als ze 's avonds thuis waren, nou, dan zat mijn man ook als ze thuis kwamen uit school al te kijken: is je fiets goed? Want morgen moet je weer naar school en dan moet hij goed zijn. Niet dat de band straks is.....

I-2: En ik kan niet naar school……

G: Maar dan keek ik natuurlijk. Mijn zoon heeft twee linkerhanden; die heeft gestudeerd, maar dat soort dingen waren helemaal niets voor hem. Dan zat hij altijd te kijken: ja, ik kan het niet. Ga jij nou maar even naar binnen; ik plak je band wel even. Nee, dat...

I-2: Want u vertelde dat u vanuit de Haagweg bent gaan trouwen. Waar bent u toen gaan wonen?

G: De Sitterlaan [50a], daar heb ik vijf jaar gewoond. Daarna ben ik naar Valeriusstraat gegaan.

I-1: Ik ben even kwijt waar dat is.

G: Dat is op de kruising van de 5 Meilaan en de Churchilllaan. En daar parallel aan, het laatste stuk. op de hoek van de, uh dat weet ik niet meer. Maar we zaten op de hoek. En daar ben ik gaan wonen in 1960. December 1960. Ja, en toen zijn de bovenburen er ook komen wonen en nou, iets ouder dan wij. Daar gaan we nog mee om (laat foto's zien). Daar vieren we nog elk jaar 3 oktober mee. En de kinderen gaan nog allemaal met elkaar om.

I-2: Dat waren dierbare buren. U hebt drie kinderen, vertelde u. En die zijn alle drie daar geboren?

G: Nee, Tim is op de [De] Sitterlaan geboren en Eric en Kit zijn op de Valeriusstraat. Nee……. Tim is op de Sitterlaan geboren in ‘59 en in 1960 ben ik naar de Valeriusstraat gegaan en daar zijn Kit en Eric geboren en toen zijn we in 1960 hierheen gegaan. Hier woon ik nu al 43 jaar.

I-2: In dit huis. En dat was toen helemaal nieuw opgezet?

G: Ja. Toen zat Tim op de oude HBS, nog op de Burggravenlaan, dus die moest daar naartoe en Eric ging in Leiderdorp naar school, naar de Detailhandelsschool, en Kit zat nog op de lagere school. Die is later naar de Paulus gegaan.

I-1: Wat vond u aantrekkelijk, wat trok u hier aan in deze wijk?

G: Nou, tot grote ergernis van mijn man. Mijn man is hier naartoe gegaan omdat er een hele grote zolder is; mijn man had heel veel spullen, hij verzamelde van alles en nog wat. Hij fotografeerde. Hij kon boven een donkere kamer maken. Dat is de reden dat hij eigenlijk hierheen wilde. Want we zijn er bij toeval achter gekomen dat ze hier huizen aan het bouwen waren. We waren op een zomerse dag hier aan het fietsen. Hier ergens in de buurt; ik weet niet waar precies. Toen kwamen we hier langs en ik zei: “Goh, zijn ze hier ook aan het bouwen”. En toen zijn we hier gaan lopen; waarschijnlijk zijn we bij dit huis geweest, want dat was de eerste rij. Die was open en daar konden we toen in. De rest was dicht. Waarschijnlijk zijn we hierin geweest of hiernaast. Goh, dat zijn hardstikke leuke huizen. Ja, Tim zat op de HBS; eerst had hij een kamer met Erik samen en die wilden een eigen kamer hebben natuurlijk en mijn dochter wilde ook een eigen kamer hebben natuurlijk. Dus er zijn boven vier kamers, dus ze hadden allemaal een eigen kamer en we hadden een tuin, dus het was allemaal wat groter en het was gelijkvloers. Maar ja, we lieten wel de familie van boven achter. En dat was de eerste dag dat we hier waren. Nee, we zijn zaterdags verhuisd. Zaterdags hebben we verhuisd; we hebben alles in dozen verhuisd, dat het huis daar leeg was. Ja, we zijn er nog wel geweest, maar op dat moment niet. De tent hier ingericht; vloerbedekking en gordijnen hingen er allemaal al, want mijn man moest op maandag naar cursus toe voor een week. Dus ik kwam hier alleen te zitten met drie kinderen die allemaal naar een andere school moesten en ik moest mijn dochter hier naar school brengen en Erik moest hier ook nog naar school en Tim moest voor het eerst naar de HBS naar de

Burggravenlaan. Ik vroeg: “Weet je wel hoe je moet rijden?” Dat wist-ie wel natuurlijk, nou, voor mijn gevoel wist hij dat niet. Maar ik uitgelegd op mijn manier, ik woonde hier alleen, ik had geen telefoon. De buren waren er nog niet; ik was het enige huis dat hier bewoond was. Er waren aan de overkant bezig, maar ik woonde helemaal alleen en 's avonds hoorde ik maar tikken en de tuin konden we nog niet in. Dat was bagger, gewoon bagger. We konden niet naar buiten. Daar was een paadje naar de schuur; de fietsen konden daar in. En ik zat 's avonds hier alleen. Ik vond het zo eng en toen was Tim naar school gegaan en het goot 's middags van de regen en om drie uur zou hij uit school komen en hij kwam maar niet en hij kwam maar niet en ik had geen telefoon. Misschien was hij met een vriendje meegegaan naar de oude buren, nee, ik heb de zenuwen gehad.

I-2: U dacht van alles?

G: Ja, ik heb van alles gedacht. Maar ja, mijn man moest voor een week weg, dus ja.... ik vond dat achteraf... we zijn ook gek geweest dat je dat toen gedaan hebt, maar ja, hij vond het ook belangrijk. We hadden het zo ingepland dat alles hier was, dus ik kon aan de gang gaan.

I-2: Maar u miste de buren waarschijnlijk?

G: Oh ja, oh, dat was hopeloos; ik kon ze niet bereiken. Ik had geen telefoon. Mobieltjes bestonden nog niet. En er waren geen winkels hier.

I-1: Was dit het eerste stukje?

G: Er stonden wel flats, maar dit hele blok, al die Rodes zijn in één keer gebouwd. Hiernaast was het nog allemaal land. Ja, bagger op de straten. De straten waren nog heel moeilijk te bereiken; de stoep was al een beetje gemaakt, dus kon je lopend naar de weg daar.

I-2: En waar moest je dan naar de winkels?

G: Onder de Arendshorst, dat is die grote flat die daar stond, daar zat een klein winkeltje, hoe heet die die nu nog in de Kopermolen zit, die kaasboer, die heeft daar een tijdje gezeten. Dus daar kon je eigenlijk alleen wat kopen. Ja, verder in de Kooi natuurlijk, maar hier was nog niets. Twee jaar later hebben ze het winkelcentrum gebouwd.

I-2: En telefoon, kwam dat ook vrij snel?

G: Ja, ik had al telefoon in 1960, ik had al die tijd telefoon gehad. We hebben altijd telefoon gehad. Toen we naar de Sitterlaan, hebben we gelijk ook telefoon gehad.

I-2: En een auto, hadden jullie die?

G: Ja, die hebben we ook gehad. Ik had een rijbewijs; mijn man had geen rijbewijs, die wilde niet. Maar ik heb altijd een rijbewijs gehad. Ik heb in 1965 of 1963 mijn rijbewijs gehaald. Ik heb hem nu laten verlopen; ik heb hem weg gedaan. Ik mag niet meer rijden; ik heb Parkinson. Nee, ik mag niet rijden. Dat is wel erg. En ik kan ook niet meer fietsen; ik mag niet meer fietsen. De nieuwe fiets staat in de schuur. Mijn man is in 2008 overleden.

I-1: U mag ook niet in zo'n karretje rijden? Want dat zie ik dan best wel veel mensen doen.

G: In de eerste plaats is het vreselijk duur, want ik krijg niets van de gemeente. Ik weet niet, maar ik ben een zwart plaatje bij de gemeente, geloof ik, maar iedereen zegt altijd: "Meid, vraag het aan". Nou, ik heb al verschillende dingen aangevraagd: ik heb toiletverhogers aangevraagd; ik had geen verwarming in de badkamer, heb ik ook aangevraagd, kreeg ik ook niet. Ik heb het allemaal zelf laten doen en ik heb een thermokraan laten maken en dat krijg ik ook niet van de gemeente. Dus ik heb het allemaal zelf moeten betalen, maar om nou even 3000 euro voor een mobiel uit te geven, dat kan ik even niet. Dus ik heb een rollator en zo blijf ik nog een beetje in beweging. En als ik ergens naar toe moet, bijvoorbeeld naar het ziekenhuis, waar ik veel naar toe moet tegenwoordig, dan bel ik een taxi. En volgende week gaan we een dagje varen met de Parkinsonvereniging. En dan mag ik ook mee. Daar moet ik een taxi bestellen en dan brengen ze me naar de Apothekersdijk en daar staat die boot.

Al wat je vroeger gedaan hebt en waar je mee bezig geweest ben; ik ben toen getrouwd en toen ben ik ontslagen en toen vond mijn schoonmoeder dat ik eigenlijk maar niets deed. Die was het daar helemaal niets mee eens. Maar ik had niets. Ik, ik, ik.....

I-1: Dat lijkt me ook vreselijk. Hoe vond u dat zelf dat u weg moest?

G: Nou nee, dat vond je niet, dat was gewoon zo. En ik...iedereen zegt dat, dat was zo, het was zo. Iedereen die trouwde gaf een feestje en dan ging je eruit. En dan zat je thuis en dan kreeg je kinderen of zo, weet ik het. Maar mijn schoonmoeder was het er niet mee eens, dus die vond maar dat ik wat moest doen. Dus toen ben ik een cursus gaan volgen voor coupeuse; toen ben ik naar de Haagse Modevakschool gegaan, heb ik na twee jaar mijn examens gedaan, heb ik ook nog tussendoor gedaan, dus toen ben ik.... 4 juni 1958 heb ik mijn examen gedaan, op mijn verjaardag, en maart ‘59 is mijn zoon geboren, goed negen maanden later, dus nee, was wel leuk. Oh ja, toen heb ik ook nog een tijdje dat boekhouden van mijn schoonvader - ik was toen een keer bij hun en toen zei hij: "Heb je niets te doen?" Je was altijd een beetje minderwaardig natuurlijk omdat je niets had. "Nee, heb je een baantje voor me?" "Ja", zegt-ie “ja, kom maar bij ons". Toen heb ik bij de Raad van Arbeid een jaar, nee, acht maanden, op de Raad van Arbeid gewerkt, omdat de Bijstandswet, die werd toen overgeplaatst naar Den Haag en dat moest hier allemaal opgeruimd worden en uitgezocht worden en staten gemaakt worden, en heb ik acht maanden op de Rijnsburgerweg gezeten op de Raad van Arbeid. Dus ik heb wel wat gedaan hoor, in die tijd.

I-2: Mocht je daar wel voor betaald worden, ook al mocht je officieel niet werken?

G: Ja, maar het was een parttime baan; het was geen vaste baan, het was parttime, een tijdelijke baan.

I-2: Dat mocht wel?

G: En dat kon wel. Dus dat heb ik wel gedaan en daar heb ik ook aardig mee verdiend. Dat was niet slecht.

I-2: Ja, leuk, en als coupeuse heeft u daar wel profijt van gehad?

G: Ja, natuurlijk.

I-1: Voor de kinderen, of meer dan dat?

G: Nee, ik heb het echt voor mezelf gedaan, maar mijn zoon was geloof ik 12 toen we voor het eerst wat voor hem gingen kopen. Ik maakte het zelf. Hij vond het prachtig hoor, want hij had altijd iets aan wat een ander niet had.

I-2: Dus dat was wel een goed idee van uw schoonmoeder?

G: Ja, mijn schoonmoeder, wij konden niet zo goed met elkaar. Haar dochter was altijd veel beter als ik, dus daar kon ik niet zo goed mee opschieten. “Joh, ga”, want zij was ook op les, dus: “joh, ga het ook doen”. Nou, toen ben ik naar Den Haag gegaan, de Haagse Modevakschool; dat heb ik in twee-en-een-half jaar gedaan.

I-2: Kon u hier in de Merenwijk snel aarden? Toen u eenmaal.....?

G: Ja, iedereen was nieuw.

I-2: Dat schept een band.

I-1: Allemaal pioniers.

G: Ja, hiernaast kwamen mensen uit Delft wonen van de Spoorwegen; daarnaast kwam een leraar te wonen; aan de overkant was ook een leraar en daar even naast van Volkenkunde iemand; en daar van de politie. Allemaal die soort mensen, die allemaal in de buurt waren, allemaal met kinderen. Hetzelfde als wij, dus het was allemaal leuk en we konden heel goed met elkaar overweg. Hele leuke tijd gehad.

I-2: Trokken jullie ook op met elkaar als buurt?

G: Ja hoor, want als de een weg moest of er wat was: “Goh, ik weet niet of je thuis bent om twaalf uur, maar kun je even de jongens in de gaten houden?” Nou, dan deed je dat. En de kinderen gingen zelf ook goed met elkaar om, terwijl ze allemaal op verschillende scholen zaten, want ze waren natuurlijk allemaal al..... waarvan een of twee op de middelbare scholen zaten en nou, die zaten overal verdeeld. En de lagere school was dan wel hier, maar de meesten waren al.....

I-2: Dat had de Merenwijk al wel, een lagere school?

G: Ja, die hier, een uh, in het midden daar ergens, daar waren drie scholen, de katholieke en de protestantse en de gemeenteschool.

I-1: Maar volgens mij heeft deze wijk vanaf het begin af aan veel gezinnen met jonge kinderen getrokken, of niet?

G: Ja, je moest natuurlijk een aantal kinderen hebben om hier te wonen; je moest minstens twee kinderen hebben.

I-2: Anders mocht je hier niet komen wonen?

G: Daar moest je toestemming voor krijgen, want het waren allemaal huurhuizen, dus uh en je moest een tijd ingeschreven staan bij de gemeente. En mijn man werkte in Den Haag, maar die vond het niet zo leuk, want die moest natuurlijk veel verder, want we zaten bij Voorschoten en nou moest hij

eerst de hele stad nog door. Hij had een brommer, een zware brommer, en later is hij met de bus....toen de busdiensten eenmaal op gang kwamen, toen ging hij met de bus.....

I-1: NZH?

G: ...naar Den Haag toe. Dan stapte hij hier in en stapte voor de zaak uit. Hij heeft altijd bij Philips gewerkt en daar is hij gaan werken toen Tim geboren was. Daarvoor heeft hij wel altijd... toen werkte hij bij zijn vader; toen zat hij op de avond-HTS in Den Haag en toen werkte hij bij zijn vader en toen zouden we trouwen, onregelmatige tijden, en hij had geen zin meer in de zaak, dus ik zei: "Schei er dan mee uit en ga naar Philips"……Van der Heem, is later Philips geworden; daar had hij stage gelopen toen hij nog op school zat, dus daar kon hij van de ene op de andere dag een baan krijgen, dus daar heeft hij al die tijd gewerkt.

I-2: En bent u het kamperen trouw gebleven?

G: Ja, eigenlijk wel.

I-2: Met de kinderen ook gekampeerd?

G: De eerste reis die we gemaakt hebben, toen zijn we naar Engeland gegaan op de fiets. Zijn we eerst naar Gent en naar Duinkerken; toen zijn we overgestoken naar Dover met de boot. Zijn we met de fiets naar Londen gegaan, hebben we op Crystal Palace gestaan; dat is heel een groot park midden in Londen. En daarvandaan zijn we naar Sheerness gegaan, met tussenpozen, en van Sheerness zijn we overgestoken naar Hoek van Holland.

I-2: Met de kinderen?

G: Nee, toen hadden we nog geen kinderen. En met de kinderen zijn we naar Spanje, Frankrijk, toe geweest en daar zijn we altijd bij gebleven: altijd naar Frankrijk.

I-2: Bepaalde streken?

G: Heel Frankrijk. Eerst zijn we naar de kust geweest en toen zijn we een keer naar de Ardèche geweest en de Dordogne en heel Frankrijk door.

I-2: En dan reed u dus, want u had alleen een rijbewijs?

G: Ja.

I-2: Stoer!

G: Met de fiets zijn we, voor we getrouwd en pas getrouwd ook natuurlijk, altijd op de fiets geweest, naar Luxemburg ook de fiets geweest.

I-1: Zo!

G: We zijn via Duitsland, via de ? strasse zijn we naar Luxemburg. Eerst dan naar de Duitse Eck [Deutsches Eck in Koblenz?] en vanuit de Duitse Eck ga je omlaag naar Luxemburg en dan kom je in Luxemburg terecht en toen zijn we een eind verder gegaan en daar zijn we met de trein teruggegaan.

I-2: En gingen jullie dan op je stadsfiets of hadden jullie dan wel....?

G: Nou, we hadden wel hele goede fietsen, sportfietsen, en we hadden ook uitgekiende spullen; mijn man was daar heel secuur in. We hadden alles bij ons en alles lichtgewicht en goede materialen; hoewel, op de ?strasse hebben we zes keer een lekke band gehad. Toen waren we daar aangekomen en toen hebben we nog op zondagochtend... was er een radio-uitzending van..... ja, een hele bekende figuur, die altijd langs vakantiemensen ging en die kwam bij ons daar op dat terrein en toen had hij ook mensen geïnterviewd, mensen die waren met auto en caravan.

I-1: Was dat van de VARA?

G: Ja, iets van de VARA.

I-1: Frits Bom?

G: Nee, niet Frits Bom, nog eerder. God, hoe heet hij nou? Nou, doet er ook niet toe. En die had gevraagd: zijn er ook mensen op de fiets? Ja hoor, boven zit een stel, dat is op de fiets gekomen. En toen kwam hij bij ons: “Ik heb gehoord dat u op de fiets bent”. Ja, we zijn op de fiets. We hebben heel veel gefietst daar in Duitsland en Luxemburg, Duitsland, Engeland. Engeland was wel eng.

I-2: Engeland was eng?

G: Ja, dat links rijden. En nee, wij rijden hier rechts. En later zijn we nog een keer met de auto naar Engeland geweest en toen had je hetzelfde probleem.

I-1: Oh, dat lijkt me zo griezelig, ik zou iedere keer de neiging hebben.....

G: Nou, als er iets gebeurt, onverwachte dingen, dan heb je de neiging om de andere kant uit te gaan. Maar we hebben nooit geen problemen gehad. Echt wel links gereden, en ja, helemaal aan de andere kant geweest.

I-2: En nog even terug naar eerder: de herintreding bij het LOI. Toen u terug ging werken bij het LOI, was er toen veel veranderd?

G: Ja, heel veel veranderd. Ik heb op de Rijnsburgerweg gezeten tegenover de Annakliniek, was toen de LOI [in vele panden, waaronder nr. 169], en die is toen weggegaan. Een gedeelte is toen naar de Zijlsingel [in 1960/61 naar Oosterkerkstraat], hebben ze gezeten, en toen zijn ze naar Leiderdorp gegaan. Daar ben ik er in gekomen.

I-1: Is hier vlakbij, eigenlijk.

G: Ja, daarom; het was lekker dichtbij. Als je de [Zijl]brug over gaat; je was er eerder met de fiets dan met de auto, want dan moet je helemaal omrijden. Nee, ik heb daar wel.....

I-2: Was er toen al computer?

G: Nee, er waren nog geen computers toen ik begon. Er waren wel een beetje dat... je had wel machines; ik weet niet welke dat nou weer waren.

I-1: Elektrische typemachines wel?

G: Ja, dat was wel...

I-2: Dat was genieten?

G: Die waren al veel eerder, die heb ik al wel meegemaakt, die typte je altijd kapot. Je was gewend om hard te typen, maar elektrische waren veel lichter werk, dus dat was altijd een beetje vreemd. Nee, computers was toen in aantocht. Ik heb er niet veel meer van gebruik gemaakt, want ik moest lijsten controleren en staten. Nog niet opgenomen in de computers allemaal.

I-2: Waren er nog collega's van vroeger?

G: Nee, dat was allemaal…..nee. Er waren er wel, maar ja, het was een heel groot gebouw: veel afdelingen. Ik vraag me nu wel af wie er nu nog zitten, want vroeger had je militairen, het was een hele grote afdeling voor militairen.

I-2: Die kregen daar ook bijscholing?

G: Die kregen daar schriftelijke lessen. Dat was een hele grote afdeling.

I-2: Nooit geweten.

G: En de rest was allemaal... ja, heel veel lessen werden er gegeven.

I-2: Ik heb het idee dat het nu allemaal schriftelijk (bedoeld te vragen: digitaal) gaat.

G: Op de computer. Nou, vroeger hadden je allemaal magazijnen en die stonden vol met lessen die allemaal verstuurd werden en die kwamen allemaal weer terug en die moesten allemaal naar de docenten toe. Maar nu gaat alles digitaal op de computer.

I-2: Dus ze hebben niet meer zoveel opslagruimte nodig?

I-1: Het kost gewoon banen.

G: En er werken ook veel minder mensen nu. Maar het is wel leuk; ik heb er wel met plezier gewerkt hoor, ik heb er 18 jaar... ik was 60, toen ging ik met pensioen ging, en nee, met 65 ging je met pensioen, maar met 5 jaar, hoe heette dat ook alweer???

I-1: In de VUT, vervroegd uitgetreden??

G: Maar ik had in die tijd veel overgewerkt, omdat een chef van mij, die had een hartinfarct gehad, dus toen hebben we eigenlijk de boel geregeld. Dus ik heb bijna mijn salaris volledig doorbetaald gekregen vijf jaar, dus ik ben er niet slechter op geworden.

Nee, ik heb een leuke baan gehad daar. Nou, toen was het eigenlijk afgelopen. Daar tussendoor: ik ben altijd bezig geweest met de kinderen op school; in de Oudercommissie en de Ouderraad gezeten. Ja, ik vond het leuk.

I-2: Altijd actief geweest?

G: En bij de bloedtransfusiedienst gezeten. Ja, ik vond het leuk om wat te doen.

I-2: En hobby’s voor uzelf?

G: Ja, overal wat doen. Echt hobby’s, nee.

I-2: Sport?

G: Ja, ik ben altijd op gym geweest, van jongs af aan. Mijn tante was gymlerares, dus ik was vier jaar toen ik met mijn tante mee mocht met gym. Dus ik heb altijd op Concordia gezeten en mijn dochter heeft net afscheid genomen; die heeft dertig jaar op Nieuw Brunhilde gezeten en les gegeven. Brunhilde is ook een gymnastiekvereniging. De taptoe weleens gezien? Mijn dochter heeft zowat twintig jaar met het vaandel van Brunhilde gelopen.

I-2: Kijk aan, dan is daar vast nog een foto van te vinden?

G: Ja, ik kende half Leiden, dat is ja...

I-2: Want wonen uw kinderen allemaal in Leiden?

G: Ja, nee, mijn dochter woont in Alphen. Ze is les blijven geven in Leiden en ze werkt in Sassenheim.

I-1: Ik wou nog één ding vragen. De oorlog en alles wat u toen meegemaakt heeft, heeft dat de manier waarop u uw eigen kinderen hebt opgevoed beïnvloed? Op de een of andere manier of niet?

G: Weet ik niet. Ik weet niet wat ik wel of niet.... Probeer voor jezelf op te komen, wees eerlijk, zeg wat je denkt en doe geen stiekeme dingen. Zeg het, ga er niet mee lopen mokken. Daar zijn we altijd vrij in geweest. We hebben ze ook vrij opgevoed. Ja, ze hebben van kinds af aan onze namen gezegd, geen pappa en mamma, maar onze namen.

I-1: Dat is wel bijzonder.

G: Ja, van jongs af aan. En iedereen vond dat raar. Mijn buurkinderen, die zeiden altijd: mevrouw Van Houten, maar die zijn me heel gauw Gré gaan noemen, terwijl mijn kinderen tegen hun moeder mevrouw Kramp zeiden.

I-1: Waarom sprak u dat zo af en niet pappa en mamma?

G: Weet ik niet; is gewoon gegroeid. En ze zeggen het nog. En de andere helften, die hadden er in het begin nog moeite mee, de schoondochter; het was allemaal gewoon en ik heb er geen probleem mee.

I-2: U bent toegankelijk?

G: Ik ben er altijd eerlijk over geweest ja.....anders kan je niet.... Als er problemen waren… Mijn zoon zat bij de Pedagogische Academie in Den Haag en die is onderwijzer geworden - de opleiding gehad, en die zat toen in het tweede jaar, geloof ik, en toen kwam hij thuis: “Ik schei er uit”. “Waarvoor?” “Heb je dat stuk in de krant gelezen? Als ik klaar ben, kan ik toch geen baan krijgen”. “Dat zien we dan wel weer; eerst je examen doen, eerst afmaken als je ergens aan begint, afmaken”. Nou, toen heeft hij het afgemaakt; toen heeft hij een jaar applicatiecursus gedaan omdat toen de kleuterscholen erbij gingen en toen is hij sociale pedagogiek gaan studeren aan de universiteit. Hij is afgestudeerd en werkt nu bij het hoofdkantoor bij de epileptische dienst in Houten. Als het goed is zijn jullie zijn naam wel eens op het gebied van Oud Leiden tegengekomen.

I-2: Dat is degene die de foto's doet?

G: Ergens op de Lammenschansweg doen ze dat.

I-1: Wij komen eigenlijk alleen maar op de Boisotkade. Om te vergaderen.

G: Ja, neem mijn man: die heeft een hele tijd op het Archief gezeten. Hebben we ook een tentoonstelling gehad in de Pieterskerk in Leiden.

I-1: Oh ja, heel wat jaartjes geleden.

I-2: Want heeft u toevallig nog meer foto's behalve deze?

G: Ik heb niet zoveel. Mijn moeder is overleden toen ze 50 was en toen is mijn vader hertrouwd en toen is de boel helemaal uit elkaar gegaan. Dit is een oude foto van mij.

I-1: Oh leuk. Mooie vrouw, zeg.

G: Oh, en dit is een foto van, even kijken, de optocht, de heer en vrouw Kramp.

I-1: En dit bent u. Dat is met die vrienden van u.

G: Dat waren dus mijn buren.

I-1: Misschien kunt uw zoon, als hij toch aan het digitaliseren is, deze digitaliseren?

[Mevrouw komt met allerlei boekjes en foto's, receptenboekjes, kaartspellen]

G: Over 3 oktober: we eten met zijn allen altijd hutspot, met drie gezinnen, met aanhang, met de families bij elkaar, met allemaal bij elkaar. Kwamen we met z'n allen bij elkaar, bij mij thuis. Gingen we haring en wittebrood halen; gingen we naar de optocht kijken.

I-1: We zetten nu de opname stop.